

ปัญญา ๓

โดย

พระอาจารย์ทูล จิปปปัญญา

วัดป่าบ้านค้อ ต. เขื่อน้ำ อ. บ้านฝ้อ จ. อุครธานี

โทร (๐๘๒) ๒๔๕-๔๘๘

สารบัญ

ปัญญา ๓	๓
ปัญญาศึกษาในวิธีทำสมาธิ	๖
โมหสมาธิ	๗
สมาธิความสงบเป็นหลักสากล	๗
สมาธิ ฌาน	๙
เจโตวิมุตติ	๑๑
ปัญญาวิมุตติ	๑๓
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างเกิดจากมิจฉาสมาธิ	๑๔
สมาธิความตั้งใจมั่น	๑๗
การฝึกคิดให้เกิดปัญญา	๑๗
สุตมยปัญญา	๑๙
จินตามยปัญญา	๒๐
หมวดธรรมที่ประกอบปัญญา ๔ อย่าง	๒๔
ภาวนามยปัญญา	๒๘
บทส่งท้าย	๓๓

ปัญญา ๓

ปัญญา ๓ ที่จะได้อธิบายต่อไปนี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอบรมสั่งสอนให้แก่พุทธบริษัท ให้ปฏิบัติได้บรรลุมรรคผลนิพพานมาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระญาณหยั่งรู้โลกได้อย่างแจ่มแจ้ง คำว่า โลก หมายถึงหมู่สัตว์ทั้งหลายที่เวียนเกิดเวียนตายอยู่ในภพทั้งสามนี้มายาวนาน พระองค์ทรงมีพระญาณหยั่งรู้ว่า ความเห็นผิดนี้เอง เป็นต้นเหตุตราบไตใจที่มีความเห็นผิดคิดว่าโลกนี้มีความน่าอยู่ ในตรานั้นก็จะเวียนเกิดตายอยู่ในโลกนี้ไม่มีที่สิ้นสุด จะไม่รู้ตัวเองเลยว่าจะเกิดตายอยู่ในโลกนี้ต่อไปอีกนานเท่าไร กระแสโลกที่จะลอยตามอยู่ไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดที่ตรงไหน จึงไม่มีใครให้คำตอบแก่ตัวเราได้ จึงเรียกว่า โมหะ หมายถึง ใจที่หลงไหลไปตามกระแสโลกนั่นเอง **ความหลงเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิด ความเห็นผิดเป็นเหตุให้เกิดความหลง ความหลง ความเห็นผิดนี้เอง จึงเรียกว่าอวิชชา คือความมืดบอดของใจ** คำว่า มืดบอด หมายถึง ใจไม่มีความฉลาดรอบรู้ในสังขารตามความเป็นจริง ไม่รู้เห็นในแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้แล้ว ใจที่มีโมหะอวิชชาครอบงำ จึงชอบทำอะไรไปตามความต้องการ อยากในสิ่งใดไม่มีความสำนึกได้ว่าผิดหรือถูก จะเอาตามความอยาก ความต้องการให้สมใจ ตามปกตินิสัยจะมีความอยากฝึกฝนไปในทางที่ต่ำ ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของโลกที่มีความเป็นอยู่อย่างนี้ จึงมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ตัวเองและสังคมส่วนรวมมากมาย

ตามปกติคนเรามีปัญญาอยู่ในตัว แต่ใช้ปัญญาไปในทางโลกเสียส่วนใหญ่ จึงได้ถูกค้นหาคือความอยากชักลากเอาปัญญาไปครอบครอง ปัญญาจึงกลายเป็นความคิดเห็น เป็นลูกมือให้แก่กิเลสค้นหาไป เหมือนกับอาวุธของตำรวจที่ถูกพวกโจรลักไปได้แล้ว ก็จะเป็นเครื่องมือให้แก่วงโจรไป อยากจะทำอะไรให้คนอื่นได้รับความทุกข์เดือดร้อนอย่างไรก็ทำตามใจ นี่ฉันใดปัญญาของเรา เมื่อถูกกิเลสค้นหาลักพาไปได้แล้ว ก็จะกลายเป็นความคิดเพื่อเสริมการทำงานให้แก่กิเลสค้นหาได้เป็นอย่างดี ถ้าเป็นฝ่ายธรรมเรียกว่าปัญญา ถ้าเป็นฝ่ายกิเลสค้นหา เรียกว่าความคิดปรุงแต่งไปตามสังขาร เหมือนกับปากกา ด้ามเดียว ถ้าเขียนไปทางคติโลก ก็เป็นเรื่องของทางโลกไป ถ้าเขียนในทางธรรม ก็เป็นเรื่องของธรรม คิดเรื่องถูก ใจก็เป็นสัมมาทิฐิ ความเห็นถูก คิดในเรื่องผิด ใจก็เกิดความเห็นผิด คิดเรื่องชั่ว ใจก็พลอยเห็นชั่วไปด้วย คิดเรื่องดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับเรานำเอาเรื่องมาคิด คิดในเรื่องอะไร ใจก็จะค่อยตามความคิดนั้น ๆ ความคิดเป็นศัพท์ของชาวบ้านพูดกันทั่วไป ปัญญาเป็นศัพท์พูดกันให้ถูกกับภาษาธรรม เหมือนคำพูดที่ว่าคนพาลก็หมายถึงคนที่ไม่ดี ในศัพท์คำพูดว่า นักปราชญ์บัณฑิตก็หมายถึงคนดี ทั้งที่มีภูมิฐานเชื้อชาติเป็นมนุษย์ด้วยกัน นี่ฉันใด ปัญญา กับสังขารการปรุงแต่ง ก็เป็นในลักษณะความคิดเช่นเดียวกัน แต่ก็คิดไปคนละเรื่อง คิดไปคนละทาง สังขารการปรุงแต่งคิดในเรื่องเข้าฝ่ายของกิเลสค้นหา ปัญญาคิดในเรื่องเข้าฝ่ายในทางธรรม

ศัพท์ในทางธรรมที่สูงขึ้นไปกว่านี้ เรียกว่า วิปัสสนา หรือศัพท์ในทางธรรมที่เรียกสูงขึ้นไปอีก เรียกว่า วิปัสสนาญาณ เป็นคำสมมติเรียกให้ถูก กับความหมาย ถ้าคิดพิจารณาให้ถูกต้องตาม หลักสังขธรรมความจริงทั่วไป จึงเรียกว่าปัญญา ขั้นต้น ปัญญาในขั้นต่อไปจะต้องใช้การพิจารณา ในสังขธรรมอันเป็นหลักเดียวกัน จนเกิดความรู้ เห็นตามความเป็นจริง ละเอียดมีความชัดเจน มากขึ้น จึงเรียกชื่อว่า วิปัสสนา ปัญญาใน วิปัสสนาได้พิจารณาในหลักที่เป็นสังขธรรมเดียวกัน จนเกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริง มีความ ละเอียดมากขึ้นตามลำดับ มีความแยบคายและ หายสงสัยในสังขธรรมนั้น จึงเรียกชื่อว่า วิปัสสนา ญาณ เป็นญาณที่รู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง ทำให้ใจเกิดนิพพิทาเบื่อหน่ายคลายจาก ความกำหนัดยินดี มีการละถอนปล่อยวางไปได้ ก็จะเกิดผลเป็นปฏิเวธ นี้เพียงลำดับขั้นตอนให้รู้ เท่านั้น เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รู้จักขั้นตอนของปัญญา ว่ามีการโยงต่อกันเป็นอย่างไร ผู้ปฏิบัติจะไม่เกิด ความสับสน ได้เข้าใจในการฝึกปัญญาให้ถูกต้อง มิใช่ว่าจะคอยให้ปัญญาเกิดขึ้นจากสมาธิความ สงบตามความเข้าใจ ที่จริงปัญญาจะมีอยู่กับทุก ๆ คน แต่ก็ไม่รู้จักปัญญาของตัวเองที่มีอยู่ ถ้าพูด เรื่องความคิด ทุกคนจะรู้จักดี เพราะคิดเป็นทุกคน อยู่แล้ว ถ้าพูดเรื่องปัญญา กลับไม่เข้าใจว่าเป็น อย่งไร ก็เพราะไม่ได้ศึกษา จึงเกิดความเข้าใจ ไปตามครูสอนว่า ปัญญาจะต้องเกิดจากสมาธิ ความสงบเท่านั้น

มีหลายคนที่ใช้ศัพท์คำพูดเกินตัว เช่น พูดว่าไปนั่ง

วิปัสสนา หรือปฏิบัติในวิปัสสนาบ้าง นี่ก็พูดตาม ครูผู้สอนตาม ๆ กันมาแบบนกแก้วนกขุนทอง ครู ผู้สอนก็ยังไม่รู้ ผู้ปฏิบัติตามก็ยังไม่เข้าใจ จึงพูด ไปโดยไม่รู้จักความหมายที่ถูกต้อง หากถามว่า นั่งวิปัสสนาทำอย่างไร ก็ให้คำตอบว่านี่คำ บริกรรม ทำให้จิตมีความสงบ บางคนก็ใช้วิธี กำหนดรู้การเกิดดับของลมหายใจเข้าออก บาง คนก็พูดว่าอยู่ในความว่างไม่มีอะไร บางคนก็พูด ว่าให้มีสติกำหนดรู้อยู่กับอารมณ์ของใจ ถ้าเป็น ในลักษณะนี้จะเรียกว่าวิปัสสนาเบี่ยงหัวแตกก็คง ไม่ผิด เป็นเพราะว่าขาดการศึกษาในภาคปฏิบัติ จึงใช้วิธีที่จะปฏิบัติในทางลัดให้ได้ถึงมรรคผลโดย เร็ว เหตุอย่างนี้เอง จึงได้อธิบายปัญญา ๓ เพื่อให้ ผู้ปฏิบัติได้รู้จักขั้นตอนที่ถูกต้อง ให้เป็นไปตาม แนวทางเดิมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว ศึกษาให้ เข้าใจในวิธีการปฏิบัติ หากรวบรัดเกินไปจะไม่ได้ ผลอะไร การศึกษาในปริยัติสำหรับฆราวาสจึง ยากที่จะหาเวลาไปศึกษาได้ เพราะมีภาระรับผิดชอบ ในหน้าที่การงาน และรับผิดชอบในครอบครัว ถ้าอย่างนั้น ก็ต้องศึกษาในภาคปฏิบัติให้ เข้าใจ หรือได้ศึกษาในภาคปริยัติมาแล้ว ก็เลือก เอาหมวดธรรมใดหมวดธรรมหนึ่ง เห็นว่าพอจะ ปฏิบัติตามได้ ให้เอามาปฏิบัติต่อไป เพื่อจะเป็น แสงสว่างส่องทางให้แก่ใจได้รู้เห็นในความเป็น จริง ถึงจะมีความรู้มาดี ถ้าไม่มีปัญญาเป็นองค์ ประกอบ ความรู้ความเข้าใจในตำรานั้นก็แก้ไข ปัญญาให้แก่ตัวเองไม่ได้ การปฏิบัติธรรมต้องให้ ตรงกับนิสัยของตัวเองจึงจะได้ผล เพราะในยุคนี้ ไม่เหมือนกับสมัยครั้งพุทธกาล ผู้ปฏิบัติต้องช่วย ตัวเองให้มาก ศึกษาในภาคปฏิบัติให้เข้าใจ จึง

จะไม่ให้เกิดความผิดพลาด การปฏิบัติก็จะก้าวหน้าไปด้วยดี ในสมัยครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีญาณหยั่งรู้นิสัยบารมีของผู้ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี รู้ว่านั่นได้สร้างบารมีมาอย่างไร สมควรที่จะได้บรรลุธรรมในขั้นไหน ให้อุบายธรรมเชื่อมโยงกับบารมีเก่าที่ทำมาแล้วอย่างไร เมื่อได้รับอุบายธรรมให้ถูกกับจริตนิสัยแล้วนำไปปฏิบัติ จึงได้บรรลุมรรคผลได้ ผู้ที่มีญาณหยั่งรู้นิสัยบารมีของคนได้ มีเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้น บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย จะไม่มีญาณนี้เหมือนพระพุทธเจ้าเลย แม้ในยุคนี้ ถึงจะมีพระอรหันต์อยู่ ก็ไม่มีญาณหยั่งรู้นิสัยบารมีของผู้ปฏิบัติเช่นกัน ถึงท่านจะให้อุบายธรรมเป็นขั้นเป็นตอนอย่างชัดเจน ก็ยังไม่ถูกกับนิสัยบารมีแก่ผู้ปฏิบัติอยู่นั่นเอง ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติต้องใช้ความพยายามฝึกสติปัญญาหาอุบายธรรมด้วยตนเอง คิดพิจารณาในหลักความเป็นจริงอยู่บ่อย ๆ อีกสักวันหนึ่ง ก็จะตรงกับบารมีเก่าที่เราได้บำเพ็ญมาแล้ว การปฏิบัติก็จะได้รับผลเกิดขึ้น ในขณะนั้น ผู้ปฏิบัติต้องฝึกตัวเป็นหมอสั่งตรวจตรวจเช็คตัวเองอยู่เสมอ ใช้สติปัญญาตรวจตราดูความบกพร่องของตัวเอง การทำทางกาย การพูดทางวาจา การนึกคิด และความเห็นของใจ มีความผิดพลาดที่ตรงไหน ใช้สติปัญญาแก้ไขให้ทันต่อเหตุการณ์ ถ้าปล่อยไว้นานจะเกิดปัญหาให้แก้ไขได้ เช็คดูกายวาจาใจบ่อย ๆ มีปัญหาอะไร รีบชำระให้หมดไปทันที ถ้าปล่อยไว้นานจะเกิดเป็นปัญหาสะสมทับถมมากขึ้น จึงยากในการแก้ไขให้หมดไปจากใจได้

สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามย-
ปัญญา ปัญญาทั้ง ๓ นี้ มีเหตุปัจจัยเชื่อมโยงต่อกัน สุตมยปัญญา เป็นปัญญาในภาคการศึกษาเรียนรู้ จินตามยปัญญา เป็นปัญญาเลือกเฟ้นในหมวดธรรมมาปฏิบัติ ภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่ตัดกิเลสตัณหาให้หมดไปจากใจ ได้เกิดมรรคผลเป็นปฏิเวธ ในสมัยครั้งพุทธกาล ผู้ปฏิบัติธรรมเห็นธรรมด้วยสติปัญญา จะมีวิธีศึกษาจากการฟัง ถึงจำธรรมมาได้น้อย แต่ใช้สติปัญญาในภาคปฏิบัติมาก จึงเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม รู้ธรรมมาได้แค่นั้นก็ใช้ปัญญาพิจารณาให้เกิดความแยกแยะได้เท่านั้น ในยุคนี้มีการศึกษามาก แต่ไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณา อยากรู้ธรรมหมวดไหน ก็ไปอ่านรู้เอง จากตำรา ตำราเขียนว่าอย่างไรก็เรียนรู้ไปตามนั้น บางทีเรียนมาไม่เหมือนกัน หรือตีความหมายในธรรมออกมาไม่เหมือนกัน จึงเกิดเป็นทิฐิฐิมานะถกเถียงกันไม่ใคร่ยอมใคร เหมือนดาบอดค้ำข้าง ใครค้ำถูกตรงไหนก็เข้าใจว่าข้างเป็นตัวอย่างนั้น จะถกเถียงกันไปมาว่าตัวเองรู้จักข้างดีกว่าใคร ๆ จึงทำให้เกิดทิฐิฐิมานะเกิดอึดตื้อว่าเราเป็นผู้รู้จักข้างตัวจริงแต่เพียงผู้เดียว ผู้มีตาดีรู้จักข้างทั้งตัวไปอธิบายให้บอดฟัง ใ้อบอดก็หมายถึงใจที่ไม่มีความฉลาดรอบรู้ในสติปัญญา ถึงจะมีการเรียนรู้จากตำรามาก็ไม่มีปัญญาที่จะเลือกเฟ้นเอาหมวดธรรมนั้นมาปฏิบัติได้เลย ก็จะกลายเป็นตุสสไปฐิฐิละผู้แบกคัมภีร์เปล่าต่อไป ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในปัญญามาเป็นอันดับหนึ่ง จะเห็นได้จากมรรคมงคล ๘ นั้นเอง

สุดมยปัญญา เป็นปัญญาในภาคการศึกษา
 ในปริยัติ เช่น หมวดของศีลก็เป็นปริยัติ
 หมวดของสมาธิก็เป็นปริยัติ และหมวด
 ธรรมต่าง ๆ ในตำราก็เป็นปริยัติ การศึกษา
 ในหมวดศีล จะเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ให้ศึกษาดูแล
 ละข้อว่าจะรักษาให้ศีลมีความบริสุทธิ์ได้อย่างไร
 มิใช่จะรับศีลจากพระแล้วก็คิดว่าตัวเองมีศีล นั้น
 เป็นเพียงพิธีการรับศีลเท่านั้น ส่วนวิธีการรักษา
 ศีลเป็นอีกอย่างหนึ่ง ต้องมีความพร้อมด้วยสติ
 ปัญญาในการรักษา ปัญญาในการศึกษาศีล
 ปัญญาเป็นองค์ประกอบในการรักษาศีล ฉะนั้น
 สุดมยปัญญา จึงมีความสำคัญ แม้แต่ทางโลกที่
 ทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความสุข ก็เนื่องด้วย
 สติปัญญาที่ดีในทางโลก ในทางธรรมก็ต้องใช้สติ
 ปัญญามีการศึกษาในทางธรรม แล้วนำธรรม
 หมวดนั้น ๆ มารักษาและปฏิบัติให้เป็นไปตาม
 หลักความเป็นจริง ฉะนั้น ปัญญาจะมีอยู่กับทุก
 ๆ คน ไม่ต้องไปนึกคำบริกรรมทำสมาธิให้จิตมี
 ความสงบ ปัญญาก็มีอยู่แล้ว ผู้นับถือศาสนา
 พุทธ ผู้นับถือศาสนาอะไรก็ตาม ทุกคนมีปัญญา
 แม้แต่ผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอะไร เขาก็มีปัญญาเช่น
 กัน ถ้าปัญญานี้มีอยู่กับนักปราชญ์บัณฑิต ก็เป็น
 ปัญญาความเห็นชอบ ถ้าปัญญามีอยู่กับคนพาล
 สันดานชั่ว ก็เป็นมิจฉาปัญญาความเห็นผิดไป
 ฉะนั้น ต้องฝึกปัญญาฝึกความคิดให้มีเหตุมีผล
 จะได้เกิดมีปัญญาในทางธรรม พิจารณาในสิ่งใด
 ก็จะทำให้เกิดความแยบคาย ทำให้หายสงสัยไปได้ **ผู้
 ไม่มีปัญญา ไม่มีผลขาดรอบรู้ จะทำ
 อะไรสำเร็จได้ยาก หรือไม่สำเร็จได้เลย** ผู้มี
 ปัญญาจะรักษาศีลให้มีความบริสุทธิ์ได้ ไม่มี
 ปัญญาศึกษาในศีล ก็ไม่รู้วิธีการรักษาศีลให้

บริสุทธิ์ได้ หลักการศึกษาในหมวดศีลอย่าง
 ละเอียดให้อ่านหนังสือสัมมาทิฎฐิ เล่ม ๑ ที่
 อธิบายไว้แล้ว

ปัญญาศึกษาในวิธีทำสมาธิ

สุดมยปัญญา การศึกษาในวิธีทำสมาธิ การทำ
 สมาธิมีหลายวิธีด้วยกัน ในสมัยครั้งพุทธกาล มี
 ถึง ๔๐ วิธี ที่รู้กันตามตำราว่ากรรมฐาน ๔๐
 อย่าง ในยุคนี้ ก็มีหลายวิธีหลายรูปแบบเช่นกัน
 ถ้าได้ศึกษาในความหมายของสมาธิให้ดีแล้ว แต่
 ละวิธีก็มีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ
 จะทำให้จิตมีความตั้งมั่น หรือต้องการให้จิตมี
 ความสงบนั่นเอง การทำสมาธิจะมีอุปายนี้ยกคำ
 บริกรรมที่แตกต่างกันซึ่งไม่重要的事情 ย่อมทำ
 ได้ตามจริตนิสัยของแต่ละคน ใครมีความ
 ชำนาญในการนึกคำบริกรรมอะไรก็ย่อมนึกได้
 แต่คำบริกรรมนั้นต้องประกอบด้วย สติ ความ
 ระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ให้รู้ว่าขณะนี้
 เรากำลังนึกอยู่ในคำบริกรรมอะไร ก็ให้ตั้งใจนึก
 คำบริกรรมอย่างนั้นไป อย่าเอาคำบริกรรมนั้นมา
 อวดอ้างกัน ว่าคำบริกรรมเราถูก คำบริกรรมอื่น
 ผิด ถ้าเป็นอย่างนี้ จะกลายเป็นผู้สร้างอัตตา
 มานะทิฎฐิเกิดขึ้นแก่ตัวเองโดยไม่รู้ตัว เหมือนกับ
 รับประทานอาหาร ใครมีธาตุขันธ์ต้องการอาหาร
 ประเภทใดก็ให้รับประทานไป ในที่สุดก็เอาความ
 อิ่มมาเป็นผลระงับเวทนา คือ ความหิว ได้เช่นกัน
 นี้ฉันใด การนึกคำบริกรรมในอุปายต่าง ๆ ก็ฉัน
 นั้น เมื่อจิตมีความสงบตั้งมั่นดีแล้ว จะทำให้จิต
 มีความสุขสบายและเกิดมีกำลัง **เมื่อจิตได้ถอน**

ออกจากความสงบแล้ว กำลังใจที่เกิดจากสมาธิก็น้อมไปประกอบกับปัญญาที่เราเตรียมไว้แล้ว ใช้การพิจารณาในหลักความเป็นจริงต่อไป

โมหสมาธิ

โมหสมาธิ หรือที่เรียกกันว่าโมหสมาธิ สมาธิหัตถอ สมาธิในลักษณะนี้มีผู้สอนและมีผู้ปฏิบัติกันอยู่มาก ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศไทยหรืออยู่ต่างประเทศ จะสอนและปฏิบัติเอาแต่ความสงบเป็นหลัก ผู้ทำให้จิตมีความสงบลงได้ก็นั่งอยู่นาน ผู้ที่ทำให้จิตสงบลงไม่ได้ ก็คิดวอกแวกไปมา คิดในเรื่องนั้นบ้างเรื่องนั้นบ้าง คิดถึงเรื่องอดีตบ้าง คิดในเรื่องอนาคตบ้าง สารพัดที่จะหาเรื่องมาคิดดูนวยกกันไปหมด พยายามจะดึงเข้ามาอยู่ในคำบริกรรมก็นึกไปได้แป๊บหนึ่ง เดียวก็หลงไปคิดในสิ่งต่าง ๆ อีกร เป็นอยู่อย่างนี้ ไม่มีความสงบตั้งใจมันได้เลย ผู้ทำให้จิตมีความสงบได้ก็จะมีความสุข มีความยินดีพอใจในความสุขของความสงบนั้น ถึงจิตจะเริ่มถอนออกจากความสงบมา ก็ไม่อยากจะให้จิตถอน แต่จำเป็นก็ต้องถอนเพราะเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เหมือนกับการนอนหลับ เมื่อถึงจุดอิ่มตัวในการนอน จำเป็นก็ต้องตื่น ถ้าผู้มีงานที่เตรียมพร้อมไว้แล้ว ก็จะเริ่มทำงานต่อไปได้เลย

นี่ฉันใด จิตที่ถอนออกจากความสงบออกมาแล้ว ผู้ที่เคยได้ฝึกปัญญามาดีเตรียมไว้แล้วก็น้อมจิตพิจารณาในปัญญาต่อไปได้เลย บางคนเมื่อจิตได้ถอนออกจากความสงบแล้ว ก็มีความเสียดายในความสุขที่มีอยู่ในความสงบนั้น ๆ อยากรจะทำสมาธิให้จิตมีความสงบต่อไป พยายาม

ทุกอย่าง จะต้องทำสมาธิให้จิตมีความสงบให้ได้ จะได้มีความสุขในความสงบของสมาธิต่อไป **นี่เองจึงเรียกว่า โมหสมาธิ มีความหลงในความสุข และหลงอยู่ในความสงบจนลืมหันต์** ผู้ทำสมาธิต้องมีปัญญา ศึกษาให้เข้าใจไม่เช่นนั้น จะหลงอยู่ในความสงบสุขต่อไป จะนั่งได้เหมือนหัตถอ ไม่มีปัญญาจะนำมาพิจารณาในหลักสัจธรรมความเป็นจริงนี้เลย

สมาธิความสงบเป็นหลักสากล

การทำสมาธิความสงบนี้เป็นหลักสากลทั่วไป มีมาก่อนพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในโลก ในสมัยเจ้าชายสิทธัตถะประสูติมาไม่กี่วัน ก็มีกบิลดาบสผู้มีความชำนาญในการทำสมาธิเข้ามากราบไหว้ดูลักษณะของเจ้าชายแล้วก็รู้ว่า เจ้าชายนี้เป็นผู้มีบุญวาสนาบารมี จะได้ออกผนวชตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ จะทรงมีปัญญาญาณรู้แจ้งเห็นจริงในพระสัจธรรมทั้งหลาย จะได้แสดงธรรมโปรดในหมู่มนุษย์ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในพระสัจธรรม นำหมู่มนุษย์เข้าสู่กระแสแห่งมรรคผลนิพพานเป็นจำนวนมาก กบิลดาบสแสดงความเสียใจว่า จะมีอายุอยู่ได้ภายใน ๗ วันก็ต้องตาย มีความเสียดายว่าเราจะไม่มีอายุอยู่ฟังธรรมของเจ้าชายนี้เลย เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ทรงมีโอกาสดูไปเยี่ยมชมกรุงกบิลพัสดุ์เป็นครั้งแรก เป็นครั้งที่เปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวราชวงศ์สำคัญ นั่นคือ ได้เห็นคนแก่ เห็นคนเจ็บป่วย เห็นคนตาย และเห็นสมณพราหมณ์ผู้ถือบวช ตามตำราที่ได้กล่าวเอา

ไว้ เมื่อเห็นอย่างนี้จึงเกิดความนึกคิดขึ้นที่ใจ นั้นหมายถึงปัญญาในทางธรรมได้เริ่มเกิดขึ้นแล้ว โดยไม่ต้องนึกคำบริกรรมทำสมาธิให้จิตมีความสงบแต่อย่างใด จึงทรงพิจารณา ทบทวนดู คนแก่ คนเจ็บป่วย คนตาย และนักบวชนั้น โอปนยิกโก น้อมเข้ามาหาดูพระองค์เอง จึงทรงเกิดความสลดสังเวชขึ้นมาที่ใจว่า เราก็จะต้องแก่ เจ็บ ตาย เหมือนคนกลุ่มนั้น ในครั้งนั้น ทรงคิดทบทวนอยู่ตลอดเวลาว่าจะต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน จึงตัดสินใจพระทัยออกผนวช เพื่อจะหาวิธีแก้ไขให้มีแก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป

จึงทรงออกผนวชที่ฝั่งแม่น้ำอโนมา เมื่อผนวชแล้วก็แสวงหาครูผู้สอน จึงทราบข่าวของดาบสทั้งสอง ก็ได้ทรงศึกษาวิธีปฏิบัติกับดาบสนั้น ดาบสก็สอนในวิธีทำสมาธิให้ในขั้นตอนต่าง ๆ พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตาม ทำสมาธิความสงบจนมีความชำนาญในวิธีการทำสมาธิและมีความชำนาญในการทำฌาน เป็นรูปฌาน อรูปฌาน มีความชำนาญมากทีเดียว พระองค์ทรงทำอยู่อย่างนี้นานถึงห้าปีกว่า ขณะทำสมาธิความสงบอยู่นั้น ก็เลิสดับหนาน้อยใหญ่เหมือนได้หมดไป มีแต่ความสุขความสบายตลอดเวลา เมื่อจิตถอนออกจากความสงบในฌานแล้ว อานาจของสมาธิ อานาจของฌานก็เสื่อมไป ก็เลิสดับหนาน้อยใหญ่ก็พุดขึ้นมาที่ใจตามเดิม เป็นอยู่ในลักษณะนี้เรื่อยมายาวนาน พระองค์จึงทรงคิดได้ว่า **วิธีนี้ไม่ใช่เป็นแนวทางที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแต่อย่างใด ไม่ใช่วิธีที่จะละกิเลสตัณหาให้หมดไปจากพระทัยได้ พระองค์จึงทรงลาดาบสทั้งสองไปเสีย เพื่อหาอุบายวิธีใหม่ เพื่อ**

จะได้ตรัสรู้ต่อไป ให้พวกเราได้ศึกษาดูว่า พระองค์ทรงสร้างบารมีในปัญญาธิกะ มีนิสัยทางปัญญาเต็มเปี่ยมแล้วอย่างสมบูรณ์ เมื่อพระองค์ทรงทำสมาธิ มีความสงบลึกละเอียดถึงขนาดนั้น **ปัญญาของพระองค์ก็ไม่ได้เกิดขึ้นแต่อย่างใด ทำไมพวกเราจึงมาเข้าใจแหวกแนวว่าปัญญาเกิดจากสมาธิเล่า หรือเราจะยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าอย่างนั้นหรือ ทำไมไม่ศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าดูบ้าง** เพื่อจะได้แก้ความเข้าใจผิด แก้ความเห็นผิดของตัวเราได้ มิใช่จะไปนั่งหลับตามโดยไม่ต้องศึกษา ใครว่าอะไรสอนอย่างไรก็เชื่อตามโดยไม่มีเหตุผล

เมื่อพระองค์เสด็จจากดาบสไปแล้ว ก็ไปศึกษาจากลัทธิอื่น ๆ อีกหลายวิธีทีเดียว มีวิธีหนึ่งที่พระองค์ทรงคิดว่าจะเป็นแนวทางตรัสรู้ได้ นั่นคือการอดนอน อดอาหาร อยู่ที่ดงคสิริ จนพระวรกายซูบผอม แทบจะสิ้นพระชนม์ ที่เรียกว่าบำเพ็ญทุกกรกิริยา ถึงขนาดนั้นก็ยังไม่สำเร็จตรัสรู้ได้ จึงปรากฏนิมิตเห็นพระอินทร์เอาพิณสามสายมาติดให้ดู สายหนึ่งหย่อนยานไปเสียงพิณก็ดังไม่ไพเราะ อีกสายหนึ่งหมุนตึงเกินไป เสียงพิณก็ไม่ไพเราะอีกเช่นกัน อีกสายหนึ่งไม่ยานและไม่ถึงเสียงมีความไพเราะเสนาะดี พระองค์ทรงตีความหมายในนิมิตนั้นได้ถูกต้อง ว่าหย่อนยานในการปฏิบัติ หรือปฏิบัติเคร่งมากเกินไป ทั้งสองวิธีนี้จะไม่เป็นไปในการตรัสรู้ได้เลย พระองค์ต้องทรงปฏิบัติในมัชฌิมาคือความพอดี พระองค์ก็หยุดทำในวิธีนั้น กลับมาเสวยอาหารตามปกติต่อไป เมื่อปัญจวัคคีย์หลบหนีไปแล้ว พระองค์ทรงคิด

หาวิธีปฏิบัติด้วยพระองค์เอง จึงได้รู้วิธีที่ถูกต้อง อย่างมั่นใจว่าเป็นแนวทางที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน คิดได้ในช่วงพระองค์ทรงเสวยเถาะทองคำที่ทวนกระแสน้ำนั่นเอง การปล่อยใจให้เกิดความยินดีผูกพันในสิ่งใด จะทำให้ใจลอยไปตามกระแสโลก หากที่สิ้นสุดไม่ได้ พระองค์ทรงหวนคิดพิจารณาย้อนหลัง เมื่อครั้งพระองค์หนีออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ จากพระนางพิมพาและพระราหุลเพื่อออกผนวช **พระองค์ทรงใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริง ในจุดนี้เองที่พระองค์ได้ค้นพบในแนวทางของวิปัสสนาอันเป็นหลักปฏิบัติที่ทรงค้นพบและทราบได้ด้วยพระองค์เอง** โดยไม่มีใครเป็นครูสอนแต่อย่างใด ที่เรียกว่าหลักของปัญญา วิธีการทำสมาธิที่เคยทรงฝึกกับดาบสมา พระองค์ก็ทำเพื่อเสริมปัญญาเท่านั้น

หลักการทำสมาธิมิใช่เป็นวิธีที่ทรงค้นพบด้วยพระองค์เองแต่อย่างใด จะว่าเป็นวิธีเดิมที่พระองค์เคยฝึกอยู่กับดาบสทั้งสองมาก่อน จะว่าเป็นวิธีของพวกดาบสฤๅษีก็ไม่ผิด พระองค์ทรงเห็นความสำคัญในการทำสมาธินี้ จึงได้นำมาเพื่อเป็นอุบายเสริมปัญญาเท่านั้น เพราะการทำสมาธิทำให้ใจเกิดมีพลัง ใจที่มีพลังจากสมาธินี้เอง จึงนำมาประกอบในการหวนปัญญา จึงทำให้ปัญญามีพลังในการพิจารณาในสังขารรวมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น มิใช่ว่าทำสมาธิให้จิตมีความสงบได้แล้ว ปัญญาจะเกิดขึ้นตามที่เข้าใจกัน หลักของวิปัสสนานี้ จะมีเฉพาะของพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสนาอื่น ลัทธิอื่น จะมาเลียน

แบบเอาอย่างตามไม่ได้เลย เป็นหลักเฉพาะผู้ปฏิบัติที่จะเข้าถึงมรรคผลนิพพานเท่านั้น ศาสนาอื่นลัทธิอื่นไม่มีสิทธิ์ทำได้แบบนี้ ส่วนหลักการทำสมาธิเป็นวิธีทำกันได้ทั่วไป คนมีศีลก็ทำสมาธิให้จิตมีความสงบได้ คนไม่รู้เรื่องศีลก็ทำสมาธิให้จิตมีความสงบได้เช่นกัน เช่น พวกดาบสฤๅษี เป็นต้น สมาธิเป็นหลักสาธารณะทั่วไป ไม่ผูกขาดไม่จำกัดบุคคล ไม่จำกัดชาติและศาสนาอะไร การทำสมาธิ อภิญญา ก็เช่นกัน ผู้มีนิสัยในทางนี้ ก็ย่อมทำให้เกิดได้เหมือนกัน เป็นหลักวิธีทำเพื่อหลบอารมณ์ที่เป็นทุกข์ไปชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น พวกดาบสฤๅษีเขาทำกันอยู่ก็เพราะเขาไม่รู้วิธีดีกว่านี้ เขารู้เท่านั้นก็ทำอยู่อย่างนี้ เพื่อให้มีความสุขใจไปวัน ๆ เท่านั้น **พวกชาวพุทธที่ไม่ได้ศึกษาวิธีปฏิบัติให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ไปได้ ศึกษารู้เพียงสมาธิเท่านั้น ก็สอนกันอย่างนี้ และพากันปฏิบัติได้เพียงเท่านั้น** ถึงอย่างไร ก็ยังดีกว่าที่ไม่ปฏิบัติเลย ให้ฝึกทำเพื่อเสริมสร้างบารมีให้แก่ตัวเองเอาไว้ ในชาติหน้า เมื่อได้เกิดร่วมศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ก็มีสิทธิ์บรรลุธรรมได้

สมาธิ ฌาน

สมาธิ ที่โยงเข้าเป็นฌานนั้น ผู้ปฏิบัติก็ต้องศึกษาให้เข้าใจเอาไว้ ไม่เช่นนั้นจะหลงติดอยู่ในสมาธิความสงบและหลงติดอยู่ในฌานต่อไป การศึกษาต้องแยกสมาธิความสงบกับฌานออกจากกัน ไม่เช่นนั้น จะไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นฌาน อะไรเป็นสมาธิ การทำสมาธิก็เป็นหลักเดียวกันตามที่พวก

เราทำอยู่ในขณะนี้ ทำสมาธิก็เพื่อให้จิตมีความสงบเท่านั้น การนึกคำบริกรรมก็เพื่อให้จิตมีสติได้ เกาะอยู่ในปัจจุบัน ไม่ให้จิตคิดวอกแวกแผ่สลายไปมา ไม่ให้คิดในเรื่องอดีตที่ผ่านมา ไม่ให้จิตได้คิดในเรื่องอนาคตที่ยังไม่มาถึง ให้จิตระลึกอยู่กับคำบริกรรมในปัจจุบัน ให้ฝึกทำอยู่อย่างนี้บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน ต่อไปจิตก็จะค่อยเป็นสมาธิ มีความสงบไปเอง คำว่า ฌาน หมายถึง กำหนดจิตให้มีสติ เพ่งดูสิ่งใดสิ่งหนึ่ง **การฝึกเพ่งใหม่ ๆ ให้เพ่งสิ่งภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เพ่งจนติดตาติดใจในสิ่งนั้น ๆ ให้รู้เห็นเป็นจุดเดียว เพ่งจนให้เกิดความชำนาญ แล้วน้อมเข้ามาเพ่งในร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง** เพ่งร่างกายในส่วนไหนก็กำหนดจิตให้มีสติเพ่งดูอยู่กับจุดนั้น ๆ ให้รู้เห็นจุดที่เราเพ่งมีสีและลักษณะเป็นอย่างไร ในครั้งแรก ให้กำหนดเพ่งเป็นจุดเล็ก ๆ เอาไว้ เมื่อมีความชำนาญจึงขยายในการเพ่งออกไป ให้รู้เห็นชัดทั่วร่างกายยิ่งดี นี่เป็นวิธีฝึกเพ่งในรูป วิธีการเพ่งในนาม ให้ใช้สติกำหนดสติเพ่งดูให้รู้อยู่ในขณะนั้น วิธีการฝึกฌานนี้มีขั้นตอนมาก และเป็นวิธีที่จะปฏิบัติตามได้ยาก ถ้าอยากรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ให้ไปศึกษาในตำรา มีขั้นตอนปฏิบัติเป็น ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ที่เรียกว่ารูปฌาน ฌานในระดับสูงขึ้นไป ได้แก่ อากาสนัญญายตนะ วิญญานัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ที่เรียกว่าอรูปรฌาน **การทำฌานในยุคนี้ ยากที่จะมีผู้ทำได้ หรือทำได้แล้วก็จะหลงติดอยู่ในฌานต่อไป ไม่มีใครจะมาช่วยแก้ไขให้ออกจากฌานได้เลย**

เมื่ออธิบายในเรื่องของฌาน ก็ต้องอธิบายถึงเรื่อง อภิญญา เพราะมีความเกี่ยวโยงถึงกัน บางคนมีความชำนาญในฌานแต่ไม่ชำนาญในอภิญญา บางคนมีความชำนาญในอภิญญาแต่ไม่ชำนาญในฌาน บางคนชำนาญในฌานและมีความชำนาญในอภิญญาด้วย ฌาน อภิญญา มีฐานที่เกิดขึ้นจากสมาธิความสงบด้วยกัน ผู้ทำสมาธิมีใช้ว่าจะมีฌาน มีอภิญญาเหมือนกันทุกคน เป็นเพราะบารมีที่ได้บำเพ็ญมาไม่เหมือนกัน อภิญญามีหลายอย่าง เช่น จักขุญาณ คือ ญาณทางตา หมายถึงตาทิพย์เกิดขึ้น อยากรู้ อยากเห็น ในสิ่งใดก็กำหนดจิตดูได้ อยากจะเห็นรูปเทวดา รูปสัตว์นรก หรือดูรูปอื่นใดก็ได้ โสตญาณ เป็น ญาณทางหู เรียกว่าหูทิพย์ ก็ออกมาจากจิตเช่นกัน อยากฟังเสียงอะไรก็กำหนดจิตฟังเสียงได้ เจโตปริยญาณ กำหนดจิตดูความคิดของคนอื่นได้ อิติวิธี มีฤทธิ์ที่จะดำดินเหาะเหินเดินไปตามอากาศได้ มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ กำหนดจิตออกเป็นรูปหลาย ๆ คนได้ จุตูปปาตญาณ กำหนดจิตรู้วิญญาณที่จะไปเกิดในภพต่าง ๆ ได้ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ กำหนดจิตระลึกชาติที่ผ่านมาได้ อภิญญาที่อธิบายมานี้ เป็นเพียง ญาณชั้นโลกีย์เท่านั้น ไม่เกี่ยวกับมรรคผลนิพพานแต่อย่างใด เพียงเป็นของเล่นเท่านั้น ถ้าพระอริยเจ้าท่านมีอภิญญานี้ ก็เพื่อแสดงปราบทิฏฐิมานะของคนเท่านั้น ตามปกติท่านจะไม่เล่นและแสดงออกมาให้คนได้รู้ อภิญญาเป็นผลที่เกิดจากสมาธิ เกิดขึ้นได้เฉพาะผู้ที่เคยได้สร้างบารมีมาทางนี้เท่านั้น ผู้ที่ไม่มีนิสัยสร้างบารมีมา

ถึงจะทำสมาธิมีจิตสงบละเอียดขนาดไหน ก็จะไม่เกิดอภิญญาขึ้นแต่อย่างใด **ฌาน อภิญญา นี้ จะเกิดขึ้นได้ทั้งพระอริยเจ้าและเกิดขึ้นได้ทั้งปุถุชน ไม่ได้ผูกขาดในชาติ ศาสนา หรือผู้ไม่นับถือศาสนาอะไรก็ทำให้ ฌาน อภิญญา เกิดขึ้นได้** ถ้าหากท่านเหล่านั้นเคยสร้างนิสัยบารมีมาในทางนี้

การทำสมาธิความสงบ การทำฌาน การที่มีอภิญญา ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาให้ละเอียดหรือศึกษามาแบบผิวเผิน ก็จะเข้าใจว่าเป็นของศาสนาพุทธโดยตรง ที่จริงแล้วพวกดาบสฤๅษีเขาทำกันมาก่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นในโลก ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจ จึงนำมาสอนกันอย่างไรก็จริงเอาจังเลยทีเดียว ถ้าหากทำได้จริงก็จะหยุดอยู่เพียงเท่านั้น จะผ่านไปให้ถึงมรรคผลนิพพานไม่ได้เลย เพราะผู้เป็นอย่างนี้จะมีทิวฐิมานะสูงมาก จะเกิดโอหังอวดการใหญ่โต จะไม่ยอมก้มหัวให้ใคร ๆ เป็นผู้เยอหยิ่งจองหองลำพองตัวมากที่สุด จะมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ใครจะพูดว่าผิดไม่ได้เลย จะแสดงออกมาด้วยความไม่พอใจทันที ถ้ามีผู้ปฏิบัติให้ ฌาน อภิญญา เกิดขึ้นได้ในยุคนี้ คณะลูกศิษย์ก็จะพยากรณ์ให้เป็นพระอรหันต์ไปในทันที ลากสักการะก็จะไหลมาเทมา มากมายจนเหลือล้น พวกชาวพุทธส่วนใหญ่มีการศึกษาในหลักพุทธศาสนาน้อยมาก ใครปฏิบัติได้โดยวิธีแปลก ๆ ก็จะตื่นเต้นเชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมในทันที นี่คือการศึกษาระวัติของพระอริยเจ้านั่นเอง จึงเป็นนิสัยที่เชื่อง่าย โดยไม่ได้คิดพิจารณาในเหตุผลอะไร จึงเป็นสัทธาวิปยุต เชื่ออะไรโดยไม่ได้ใช้ปัญญามาดำริตริตรวง

จึงเป็นความเชื่อที่มงายขาดเหตุและผล เชื่อแบบมงคลตื่นข่าวเป็นกระต่ายตื่นตูมไป ศาสนาพุทธเป็นคำสอนที่เชื่อในเหตุผล จะเชื่อในสิ่งใดจะต้องใช้ปัญญามาวิเคราะห์วิจัยให้รู้เห็นความจริง เป็นหลักธรรมวิจารณ์ใคร่ครวญ **ไม่ได้สอนให้เชื่อเพียงอย่างเดียวเหมือนศาสนาอื่น** อย่าเป็นชาวพุทธแบบนกแก้วนกขุนทองใครจะเป็นอย่างไรหรือสอนอย่างไรก็จะเชื่อตามไปเสียทั้งหมด **ศรัทธาความเชื่อก็ให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเท่านั้น** ฉะนั้น ต้องมีการศึกษาด้วย สุตมยปัญญา จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ถ้าศึกษามาผิด ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจผิด เกิดความเห็นผิดเกิดขึ้น เมื่อนำไปปฏิบัติก็จะเป็นมิจฉาปฏิบัติที่ผิดต่อไป ถ้าศึกษามาถูกก็จะได้ความเข้าใจถูกและเกิดความเห็นถูกเกิดขึ้นเช่นกัน เมื่อนำมาปฏิบัติก็จะเป็นสัมมาปฏิบัติอย่างถูกต้องชอบธรรมต่อไป

เจโตวิมุตติ

ผู้มีนิสัยเป็นเจโตวิมุตติ ในอดีตชาติที่ผ่านมาเคยเป็นดาบสฤๅษีมาก่อน ได้นำเพ็ญสมาธิ มีฌาน อภิญญา มาจนเป็นนิสัย ไม่เคยฝึกสติปัญญาในการพิจารณาในสังขธรรมแต่อย่างใด มีแต่ตั้งใจทำสมาธิ ทำฌาน อภิญญา มาตลอด เมื่อท่านเหล่านั้นได้มาเกิดในยุคปัจจุบันนี้ การปฏิบัติก็จะมีนิสัยพอใจในการทำสมาธิความสงบ มีฌาน มีอภิญญาเกิดขึ้นตามนิสัยเดิม **เมื่อ ฌาน อภิญญา เกิดขึ้นแล้วก็เป็นทางตัน ปฏิบัติวกรวนไปมาอยู่ในสมาธิ วกรวนไปมาอยู่กับ ฌาน อภิญญา เท่านั้น จะไม่รู้จักทางออกเพื่อ**

ความหลุดพ้นเข้าสู่กระแสธรรมได้เลย จะมี การหลงติดอยู่อย่างนี้ไปจนตลอดวันตาย ผู้มี นิสัยในทางเจโตวิมุติ การปฏิบัติให้ถึงซึ่งมรรคผล นิพพานได้ ท่านเหล่านั้นต้องไปเกิดในยุคสมัยที่ พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ชีพอยู่ จึงจะได้บรรลุ ธรรมในมรรคผลนิพพานได้ เพราะท่านเหล่านี้ยัง ติดอยู่กับความสงบติดอยู่ในฌาน จะมาฝึกสอน ให้ใช้สติปัญญาพิจารณาในสังขารตามความ เป็นจริงในทีเดียวไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงมีความ รอบรู้ในวิธีการสอนท่านเหล่านี้เป็นอย่างดี พระ องค์จะต้องสอนให้ทำสมาธิความสงบ ให้ทำฌาน จนถึงที่สุด เมื่อถึงที่สุดของฌานแล้วจะทำต่อ ไปอีกไม่ได้ จึงเรียกว่าเป็นทางตัน เมื่อถึง ทางตัน ก็จะมีการปฏิบัติแบบวกวนไปมา ก็ จะเริ่มตั้งต้นในการทำฌานใหม่ เหมือนกับ ตาบอดพายเรืออยู่ในสระ หากทางออกไม่ได้ เลย ในจุดนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงจะทรมานให้ กลับใจได้ จะตรัสในเชิงตำหนิให้ข้คิดเพื่อให้ ท่านเหล่านั้นมีความสำนึกว่า การทำสมาธิความ สงบ การหลงติดอยู่ในฌาน จะเกิดความสุขทาง ใจได้ไม่นานก็จะเสื่อมไป วิธีการทำอย่างนี้ เรา ตถาคตได้ทำมาก่อนแล้ว ไม่ใช่แนวทางที่จะ ละอาสวกิเลสตัณหาให้หมดไปจากใจได้ มิ ใช่แนวทางที่จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรีย เจ้า ที่จะหลุดพ้นเข้าสู่มรรคผลนิพพานแต่ อย่างไม่ใด ในเมื่อชีวิตตายไป ก็จะได้เป็นพรหมมี อายุยืนยาว เมื่อเสื่อมจากพรหมก็จะได้มาเกิดใน โลกนี้ต่อไป หลงไหลอยู่ในโลกนี้โดยไม่มีจุด หมายปลายทาง จะลอยไปตามกระแสโลกไปไม่ มีที่สิ้นสุดลงได้

ในเมื่อท่านเหล่านั้นได้ฟังคำดำหนิอย่างนี้ จึงเกิด ความสำนึกตัวขึ้นมา จึงยอมปฏิบัติตามในอุบาย วิธีของพระพุทธเจ้าได้อบรมสั่งสอน พระพุทธ องค์ทรงให้อุบายในการปฏิบัติต่อไปดังนี้ การทำ สมาธิจิตมีความสงบแล้ว ให้จิตอยู่ในความสงบ นั้น อีกไม่นานก็จะมีอาการถอนตัวออกมา ในขณะที่ จิตถอนตัว ให้มีสติกำหนดเอาไว้อย่าให้ถอน ออกมาหมด ให้กำหนดจิตอยู่ในสมาธิความตั้ง ใจมั่นที่เรียกว่า อุปจารสมาธิ แล้วใช้ปัญญา พิจารณาให้รู้เห็นโทษในการทำฌาน ว่ามิใช่เป็น แนวทางที่จะละอาสวกิเลสตัณหาให้หมดไปจาก ใจได้ การทำสมาธิความสงบ การหลงติดอยู่ใน ฌาน เหมือนกับก้อนหินทับหญ้าเอาไว้ เมื่อยก หินออกที่นั่นไป หญ้าก็จะเกิดขึ้นมาในที่นั้น นี้ ฉันท จิตที่หลงติดอยู่ในความสงบของสมาธิ หลงอยู่ในฌาน ก็เป็นเพียงทับกิเลสตัณหา เอาไว้ฉันทนั้น เมื่อสมาธิความสงบและฌาน เสื่อมไป กิเลสตัณหาน้อยใหญ่ก็เกิดขึ้นมาที่ ใจตามเดิม ท่านเหล่านั้นก็จะใช้ปัญญา พิจารณาให้รู้เห็นในความเป็นจริงในสังขาร ใน ชาติสี่ขันธ์ห้า ให้เป็นไปใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณาให้รู้เห็นว่าร่างกายนี้มีแต่สิ่งสกปรก โสโครก อีกไม่นาน ก็จะลงทับถมในแผ่นดิน นำ เปื่อยยุพังกลายเป็นธาตุเดิมของโลกต่อไป เมื่อ ท่านเหล่านั้นใช้ปัญญาพิจารณาอยู่อย่างนี้บ่อย ๆ ก็เกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายคลายออกจาก ความกำหนดยินดี จิตก็จะหลุดพ้นเข้าสู่แห่งวิมุติ นิพพาน จึงให้นามพระอรหันต์จำพวกนี้ว่า เจโตวิมุติ คือผู้ที่ได้ทำสมาธิความสงบและทำ ฌานมาก่อน แล้วมาใช้ปัญญาพิจารณาใน

สังกรรมในภายหลัง เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว จะเล่นอยู่ในฌานเล่นอยู่กับอภิญญาที่ไม่มีปัญหาอะไร

ปัญญาวิมุตติ

ในยุคนี้สมัยนี้ ผู้ปฏิบัติยังไม่รู้ตัวเองว่ามีนิสัยอะไร เมื่อตัวเองมีนิสัยปัญญาวิมุตติ แต่ไปปฏิบัติในวิธีของผู้มีเจโตวิมุตติ จะไม่เกิดผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด หรือผู้มีนิสัยเจโตวิมุตติจะไปปฏิบัติในวิธีของผู้มีปัญญาวิมุตติ การปฏิบัติก็得不到รับผลเช่นกัน ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติต้องศึกษาวิธีสังเกตตัวเองว่าเรามีนิสัยอะไร เมื่อเข้าใจแล้ว ก็ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามนิสัยของตัวเองได้ ผลของการปฏิบัติจึงจะเกิดขึ้น จะไม่ทำให้เสียเวลา **ในสมัยครั้งพุทธกาล ส่วนมากจะเป็นนิสัยปัญญาวิมุตติ การปฏิบัติได้หลุดพ้นด้วยปัญญาถึง ๗๐ เปอร์เซนต์ ให้ศึกษาดูในพระสูตรในเรื่องของพระอริยเจ้าผู้ได้บรรลุนิพพาน ทั้งพระและฆราวาส ในระดับภูมิธรรมพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ จะรู้ได้ทันทีว่าบรรลุนิพพานด้วยปัญญาวิมุตติเป็นส่วนมาก เมื่อได้ฟังธรรมอยู่ในขณะนั้น บางท่านบางกลุ่มก็ได้สำเร็จเป็นพระอริยเจ้าได้เลย หรือใช้ปัญญาพิจารณาปฏิบัติต่อไป ไม่นานก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอริยเจ้าเช่นกัน ฉะนั้น ขอให้ผู้ปฏิบัติได้ทบทวนในวิธีการปฏิบัติของตัวเองเสียใหม่ เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขในอุบายวิธีในการปฏิบัติของตัวเอง จะได้ไม่เสียเวลาในการปฏิบัติธรรม ในยุคนี้ผู้สอนและผู้ปฏิบัติจะทำงานในวิธีเจโตวิมุตติเท่านั้น ถ้าผู้**

มีนิสัยปัญญาวิมุตติไปปฏิบัติอย่างนี้ จะไม่เกิดผลของการปฏิบัติแต่อย่างใด ผู้ปฏิบัติต้องสังเกตดูใจตัวเองว่า ในช่วงขณะเรานี้กำลังคิดอะไร มีความตั้งมั่นได้แล้ว **ในขณะนี้ ใจเรามีความต้องการความสงบ หรือใจเราชอบในการคิด ถ้าใจเราชอบอยู่ในความสงบก็น้อมใจให้ลงสู่ความสงบต่อไป เมื่อใจได้ถอนออกจากความสงบแล้ว ก็น้อมใจไปในการพิจารณาด้วยปัญญาได้เลย นี่เป็นพวกเจโตวิมุตติ พวกปัญญาวิมุตติ เมื่อจิตมีความตั้งมั่นได้แล้ว ชอบมีความคิดเกิดขึ้น ถ้าเป็นในลักษณะนี้ ก็ให้หยุดในการทำสมาธิ น้อมใจใช้ปัญญาพิจารณาในสังกรรมต่อไปได้เลย เพราะนิสัยเราเป็นอย่างนี้ จะบังคับให้ใจมีความสงบก็ จะไม่มีความสงบอยู่นั่นเอง**

การทำสมาธิในยุคนี้มีหลายสำนัก ที่สอนภาคปฏิบัติมีความแตกต่างกันไปและต่างกับกับในสมัยครั้งพุทธกาลอยู่มาก ในยุคนั้นทำสมาธิไม่ให้เกิดความอยาก ที่ในยุคนี้ทำสมาธิ เพื่อให้เกิดความอยาก เช่น อยากให้ฌานอภิญญาเกิดขึ้น อยากให้ใจมีความบริสุทธิ์ อยากละกิเลสตัณหาให้หมดไปจากใจ อยากให้ปัญญาเกิดขึ้นจากสมาธิ เข้าใจว่าถ้าปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะไปละกิเลสตัณหาน้อยใหญ่ให้หมดไปจากใจได้ ก็จะสำเร็จเป็นพระอริยเจ้าเกิดขึ้นมาเอง ความเห็นในลักษณะนี้มีความแตกต่างจากคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าอยู่มาก ในสมัยครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนใครที่ไหน ไม่มีใครเกิดปัญญาขึ้นมาจากความสงบนี้เลย ไม่มีพยานบุคคลเป็นตัวเอียง ขอให้ศึกษาประวัติของพระ

อริยเจ้าให้เข้าใจ ไม่เช่นนั้น จะมีคนเกิดความเข้าใจผิดและความเห็นผิดต่อไป ทำให้จึงสอนและปฏิบัติอยากให้เห็นในนิมิตนั้น ๆ เมื่อออกจากสมาธิแล้วครูสอนจะถามว่าเป็นอย่างไร เห็นอะไรบ้าง ไหม เห็นเป็นลักษณะใด ถ้าผู้มีนิมิตให้เห็นก็พูดไปตามนั้น เห็นเป็นท้องฟ้าบ้าง เห็นเป็นเทวดาบ้าง เห็นนรกเห็นเปรตบ้าง และเห็นลูกกลม ๆ ใส ๆ บ้าง และเห็นแตกต่างกันไป ผู้ที่ยังไม่เห็นก็อยากให้เห็น เป็นอันว่าทำสมาธิเพื่ออยากเห็น ในบางแห่งก็สอบถามว่าอารมณ์อย่างนั้นเป็นนิมิตนั้นได้ขั้นนี้ไป ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระสาวกองค์ไหนไปสอบถามอารมณ์อย่างนี้ และมีอีกหลายวิธีในการทำสมาธิแตกต่างกันไป ในสมัยครั้งพุทธกาล ทำสมาธิเพื่อนำมาเสริมปัญญาเท่านั้น มิใช่ว่าทำสมาธิเพื่อให้เกิดเป็นอย่างนั้น นิมิตเป็นอย่างนี้เหมือนยุคปัจจุบัน

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง เกิดจากมิจฉาสมาธิ

การทำสมาธิ ถ้าไม่ได้ศึกษาให้ดีจะเกิดความหลงผิดได้ง่าย ถ้าทำสมาธิตามปกติธรรมดา ไม่ให้ความอยากก็จะมีปัญหาอะไร ถ้าทำด้วยความอยากอย่างนั้น อย่างนี้ ด้วยความจริงจังเมื่อไร ก็จะเกิดปัญหาทำให้เกิดเป็นวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างขึ้นมา ผู้ภาวนาไม่มีการศึกษาเอาไว้ จะไม่รู้เลยว่าภาวนาของตัวองผิดไป จะมีความตั้งใจที่จริงจังหวังผลให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ นี่เกิดจากมิจฉาทิฐิ ความเห็นผิดที่ไม่ได้แก้ไข จึงได้

เกิดเป็นมิจฉาสมาธิ ความตั้งใจมั่นที่ผิด จึงกลายเป็นวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง ดังนี้

๑. โภภาส เมื่อจิตมีความสงบในสมาธิแล้ว จะเกิดมีแสงสว่างเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ จิตก็จะกำหนดรู้อยู่กับความสว่างนั้น ๆ อย่างมีความสุขและนั่งอยู่ได้นาน จนกว่าความสว่างนั้นจะหายไป เมื่อความสว่างหายไป ใจก็ต้องถอย จะนั่งต่อไปให้จิตสงบอีกไม่ได้ ใจจะมีความห่วงอาลัยในความสุขและความสว่างนั้น ๆ นั่งสมาธิในครั้งต่อไปก็อยากให้ความสว่างนี้เกิดขึ้น เมื่อความสว่างไม่เกิดขึ้น จะนั่งสมาธิไม่ติดแต่อย่างใด จะเกิดความกังวล จิตฟุ้งซ่านรำคาญใจ เกิดความหงุดหงิดคิดอะไรเลื่อนลอย

๒. ปีติ เมื่อจิตมีความสงบในสมาธิแล้ว จะเกิดความเพลิดเพลินเิบอิมใจในขณะนั้น จนออกจากสมาธิมาแล้วก็มีความเิบอิมเพลิดเพลินอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความกังวลใจกับสิ่งใด ๆ จะเย็นเดิน นั่ง นอน อยู่ที่ไหน ก็มีความเิบอิมใจตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน จะไม่กินข้าวกินน้ำ ก็จะไม่มีความหิวแต่อย่างใด มีความอิมใจยินดีในลักษณะนี้อยู่ตลอดเวลา อยากให้เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดไป เกิดน้ำตาไหล มีขนพองสยองเกล้าในบางช่วงบางเวลา

๓. บัสนัตถิ มีความสงบกายสังัดใจเป็นอย่างมาก มีความสงบเยือกเย็น ไม่มีความร้อนหนาวไปตามดินฟ้าอากาศแต่อย่างใด มีแต่ความสงบกายสังัดใจอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอารมณ์ให้เกิด

ความเฝ้าร้อนทุกซีกใจแต่อย่างใด จะยืน เดิน นั่ง นอน อยู่ที่ไหนก็มีความสงบกายสงบใจอยู่ที่นั่น ไม่มีความรักความชังกับสิ่งใด ๆ เหมือนกับกิเลส ตัณหาได้หมดไปจากใจ ไม่มีอะไรจะให้เกิดความ เศร้าหมองขุ่นมัว จะมีความพอใจยินดีอยู่ใน ลักษณะนี้อยู่ตลอดเวลา

๔. สุขะ จะมีความสุขกายมีความสุขใจเป็นอย่าง ยิ่ง ไม่มีความสุขใดในโลกนี้จะเสมอเหมือน จะ ยืน เดิน นั่ง นอน ในที่ไหน ก็มีแต่ความสุขอยู่ ตลอดเวลา ชีวิตที่เกิดมาเพิ่งได้พบได้เห็น ความ ยินดีพอใจในความสุขนี้ แทบจะตะโกนให้คนอื่น 'ได้รับรู้ด้วย' อยากให้มีความสุขนี้มีความสุขกับตัวเอง ตลอดไป ไม่อยากให้ความสุขนี้ได้เสื่อมคลาย สลายไป จะอยู่จะไปในที่ไหน ใจจะมีความสุข เพลิดเพลินอยู่ในความสุขนี้ จะกินอยู่หลับนอน ในที่ไหน ใจจะมีความสุขอยู่ในความสงบนี้ อย่าง ผ่องใสทีเดียว

๕. ญาณะ มีญาณรู้เกิดขึ้นที่ใจ ในบางครั้ง ความรู้เกิดขึ้นในทางโลก ในบางครั้งความรู้เกิด ขึ้นในทางธรรม อยากรู้ในธรรมข้อไหนหมวดใด กำหนดถามใจก็จะให้คำตอบขึ้นมาทันที อยากรู้ ในทางโลกอย่างไร กำหนดถามใจก็จะได้เช่นกัน ในบางครั้งจะมีญาณรู้เกิดขึ้นมาเอง ว่าจะมีเหตุ การณ์เกิดขึ้นอย่างนั้นอย่างนี้ไป บางทีก็รู้เป็น เรื่องในอดีต บางทีก็รู้เป็นเรื่องในปัจจุบัน บางทีก็รู้ เป็นเรื่องในอนาคต บางทีก็รู้ในเรื่องของตัวเอง และเรื่องของคนอื่น อยากรู้เรื่องอะไรกำหนดถาม ใจจะรู้ได้ทันที

๖. อธิโมกข์ น้อมใจเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็น เรื่องจริง เชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นแนวทางที่ ถูกต้อง เป็นแนวทางที่จะให้ถึงซึ่งมรรคผลนิพพาน เป็นความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมากทีเดียว โดยเฉพาะมีความเชื่อจากความรู้ที่เกิดขึ้นว่าเป็นของ จริงไปเสียทั้งหมด ใครจะมาพูดว่าผิดก็จะได้แย้ง ว่าตัวเองถูกต้องไป จึงได้เกิดเป็นปฏิญาณนะ เชื่อในความรู้ของตัวเองอย่างฝังใจ จึงเป็นความ เชื่ออย่างมั่งงายไปโดยไม่รู้ตัว แนวทางปฏิบัติ ใดๆก็ปฏิบัติไปอย่างนั้น เพราะมีความเชื่อ มั่นในการปฏิบัติของตัวเอง

๗. ปัดคาหะ มีความเพียรอย่างโดดเด่นเข้มแข็ง มาก จะเดินจงกรม จะนั่งสมาธิ จะมีความขยัน หมั่นเพียรเป็นอย่างมากทีเดียว เป็นผู้มีความตั้ง ใจที่จริงจังในการปฏิบัติธรรม จะยืน เดิน นั่ง นอน จะปรารถนาความเพียรอยู่ตลอดเวลา มีความขยันอดทนเพื่อมรรคผลนิพพานอย่างแน่ว แน่ทีเดียว จะอยู่ที่ไหน ไปในที่ใด จะไม่ลดละใน ความเพียรนี้อย่างเด็ดขาด ความเพียรในที่นี้ หมายถึงทำให้เป็นสมาธิอยู่ทุกลมหายใจ ไม่ ห้วนไหวไม่สนใจกับสิ่งใด ๆ ขอให้มีความเพียร ตลอดทั้งคืนวันได้ยิ่งดี

๘. อุပ္ปฏิฐาน มีสติระลึกรู้ได้อย่างชัดเจนมาก จะ เหยียดแขนคู้แขน มองหน้าเหลียวหลัง มีสติระลึกร ู้ได้อยู่ตลอดเวลา การนึกคำบริกรรมทำสมาธิจะมี สติระลึกรู้ได้ไม่ให้เกิดล่อ กำหนดลมหายใจเข้า กำหนดลมหายใจออก ก็มีสติระลึกรู้ได้เท่าทันกับ ลมหายใจเข้าออก ลมหายใจเข้าออกสั้นยาว ก็มี

สติระลึกรู้ได้อยู่ตลอดเวลา ความเคลื่อนไหวใน ร่างกายทุกส่วน คำพูดออกมาแต่ละประโยค มีสติ ระลึกได้เป็นอย่างดี จิตมีความนึกคิดในเรื่องอะไร คิดในทางโลกและคิดในทางธรรม คิดเรื่องส่วนตัว และคิดเรื่องของผู้อื่น มีสติระลึกรู้ได้อยู่เสมอ แม้ จะมีสติระลึกได้เท่าทันในการปฏิบัติอยู่ก็ตาม ถ้า ฐานเดิมยังเป็นมิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดอยู่ ก็จะเป็นวิปัสสนูปกิเลสต่อไป

๙. อุเบกขา ความวางเฉยภายในใจจะมีความ เป็นกลางได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะสิ่งใดมากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะไม่ยินดียินร้ายในสิ่งนั้น ๆ ไม่มีความรักความชังกับใคร ๆ และสิ่งใด ๆ ทั้ง สั้น จะยืน เดิน นั่ง นอน ในอิริยาบถใด ใจจะวาง เฉยได้ตลอดทั้งคืนวัน จะมีคนพูดยกยอสรรเสริญ หรือกล่าวร้ายอย่างไร ใจก็เพียงรับรู้ ไม่ได้ฟูไป ตามอารมณ์ในคำพูดดีและชั่วอย่างใด ใจไม่ กำเริบในราคะตัณหา ไม่มีแนวความคิดพิจารณา ด้วยปัญญาอะไรเลย จะอยู่คนเดียวเงียบ ๆ ไม่ ชอบพูดคุยกับใคร ๆ ใจก็จะวางเฉยต่อสิ่งทั้ง หลายนี้ไป

๑๐. นิกันติ จะเกิดความพอใจยินดีในสิ่งที่เกิด ขึ้นทั้งหมด สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเป็นไปในข้อ ๑-๙ จะมีความภาคภูมิใจในผลการปฏิบัติของตัวเอง เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก มีความ ยินดีพอใจในลักษณะนี้เป็นอย่างมาก จึงได้เกิด ความคิดว่าเป็นของจริง มีความเชื่อถือว่าเป็น แนวทางที่ตรงต่อมรรคผลนิพพานอย่างมั่นใจ จะมอบกายถวายชีวิต อุทิศตัวในการปฏิบัติอย่าง

นี้ไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ ใครจะมาแก้ไขในการ ปฏิบัติอย่างนี้ไม่ได้เลย ถ้าผู้นั้นเป็นเพียงข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ ก็พอมีทางแก้ไขกันได้ ถ้าเป็นข้อ ๕ ขึ้น ไปจะยากในการแก้ไข ผู้เป็นในวิปัสสนูปกิเลสนี้ จะมีทิฎฐิมานะสูง จะเชื่อในการเป็นของตัวเอง อย่างฝังใจทีเดียว

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย เมื่อได้อ่านการเกิดขึ้น ของวิปัสสนูปกิเลสทั้ง ๑๐ ข้อนี้แล้ว จะมีความ คิดเห็นเป็นอย่างไร ให้ท่านได้พิจารณาตัดสินใจ ด้วยตนเอง ข้าพเจ้าเพียงชี้แนะแนวทางที่ผิดถูก ให้รับรู้เท่านั้น เพราะหลักการทำสมาธิมีมากมาย ในปัจจุบัน แต่ละสำนัก แต่ละขรม ก็มีหลักวิธี ทำสมาธิเป็นของตัวเอง การเกิดขึ้นของสมาธิมี ลักษณะอย่างไรให้พิจารณาให้ดี เพราะการทำ สมาธิจะมีความสงบเหมือนกันก็ตาม การเกิดขึ้น ของนิมิตต่าง ๆ นั้นจะตีความหมายที่แตกต่างกัน ไป ผู้ไม่เข้าใจก็จะให้ความสำคัญในนิมิตนั้นว่า เป็นของดีไปเสียทั้งหมด จึงได้เกิดพอใจยินดี ไปตามนิมิตนั้น ๆ ความรู้เห็นในนิมิตนี้จึง เป็นตัวแปรที่สำคัญ ผู้ไม่ได้ศึกษาไม่มี ปัญญาพิจารณาในเหตุผล จะเกิดความเห็น ผิดในนิมิตนี้ไปในทันที ถึงจะมีความเข้าใจ ว่าถูกแต่ก็ผิดอยู่นั่นเอง วิปัสสนูปกิเลสเกิด ขึ้นจากมิจฉาสมาธิความตั้งใจผิด มิจฉา สมาธิเกิดขึ้นจากมิจฉาทิฎฐิ ที่มีความเห็นผิด ในจุดเริ่มต้นนั่นเอง จึงเป็นกิเลสปิดกั้นไม่ให้ถึง ซึ่งมรรคผลนิพพาน มิจฉาทิฎฐิความเห็นผิดนี้เอง จึงเป็นฐานให้เกิดความคิดผิดและความเข้าใจผิด ต่อไป จะมีความเพียรอย่างไรก็จะกลายเป็น ความเพียรผิดอย่างต่อเนื่อง มีสติระลึกได้ใน

ทางที่ผิดเรื่อยไป จะทำสมาธิก็จะเป็นมิจฉาสมาธิ ความตั้งใจไว้ผิดเป็นนิสัย ถ้าเป็นลักษณะนี้ จะมีความรู้ว่าตัวเองผิดหรือไม่ ได้คำตอบว่า จะไม่รู้ตัวเองแต่อย่างใด จะมีความมั่นใจว่าการภาวนาของตนมีแต่ความถูกต้องทั้งหมด ถึงผู้อื่นจะรู้ว่าการภาวนาอย่างนี้ผิดไป จะไปสอนให้ภาวนาเสียใหม่ไม่ได้เลย จึงปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปจนถึงวันตาย ในยุคนี้ จะไม่มีใครช่วยให้กลับใจได้แต่อย่างใด จึงปล่อยให้เป็นตัวใครตัวมัน

สมาธิความตั้งใจมั่น

สมาธิความตั้งใจมั่นนี้มีความสำคัญมาก เป็นวิธีประกอบเสริมกำลังให้แก่ปัญญาได้เป็นอย่างดี สมาธิตั้งใจมั่นนี้ มีความเชื่อมโยงต่อกันได้ ๒ ทาง ๑. สมาธิความตั้งใจมั่น เชื่อมโยงต่อกันกับสมาธิความสงบและฉาน วิธีนี้จะทำได้เฉพาะผู้มีนิสัยในทางเจโตวิมุตติเท่านั้น จะเอามาใช้กับผู้มีนิสัยปัญญาวิมุตติไม่ได้เลย ๒. สมาธิตั้งใจมั่นนำไปประกอบเสริมกับปัญญาโดยตรง วิธีนี้เหมาะสมกับผู้ที่มีนิสัยเป็นปัญญาวิมุตติเท่านั้น ผู้มีนิสัยเป็นเจโตวิมุตติจะอย่างนี้ก็ได้เช่นกัน วิธีการทำสมาธิตั้งใจมั่นนี้ไม่มีอะไรเป็นพิเศษ เพียงนึกคำบริกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกำหนดอานาปานสติ ดูลมหายใจเข้าดูลมหายใจออก จิตไม่วอกแวกแผ่สายไปมาในอารมณ์ ไม่มีความคิดในเรื่องอดีตที่ผ่านมาแล้ว ไม่มีอารมณ์คิดในเรื่องอนาคตที่ยังไม่มาถึง ให้มีสติระลึกอยู่ในปัจจุบัน เมื่อจิตเป็นสมาธิตั้งใจมั่นได้ชั่วระยะหนึ่ง ก็อยากคิดในเรื่องต่าง ๆ ขึ้นมา ถ้าเป็นใน

ลักษณะนี้เกิดขึ้น ก็ให้หยุดการนึกคำบริกรรมนั้น ๆ เสีย ให้น้อมใจไปเจริญวิปัสสนาได้เลย วิปัสสนาหมายถึงปัญญา การฝึกปัญญาให้ฝึกคิดพิจารณาตามหลักความเป็นจริงในหลัก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในปัญญาขั้นหยาบนี้ไปให้เกิดความชำนาญ ต่อไปจะเป็นปัญญาระดับกลาง วิปัสสนาเป็นปัญญาชั้นละเอียด วิปัสสนาญาณเป็นขั้นละเอียดสุด การใช้ปัญญาขั้นเริ่มต้นใช้ศัพท์ว่าความคิดก็ได้ เพราะความรู้ความเห็นยังหยาบอยู่ ต้องฝึกปัญญาขั้นหยาบให้ชำนาญ เพื่อให้เป็นฐานขึ้นไปสู่ปัญญาในขั้นละเอียดต่อไป

การฝึกคิดให้เกิดปัญญา

เมื่อหยุดคำบริกรรมแล้ว จะน้อมไปพิจารณาในสังขารมได้ มีเฉพาะผู้ที่ฝึกปัญญามาก่อนเท่านั้น ถ้าไม่เคยฝึกปัญญาพิจารณาในหลักความเป็นจริงมาก่อน จะคิดพิจารณาให้เกิดเป็นปัญญาไม่ได้เลย ก็จะเกิดความฟุ้งซ่านรำคาญใจไป คิดอะไรสะเปะสะปะไม่เป็นเรื่องเป็นราว คิดเรื่อยเปื่อยละเอะในเรื่อนั้นบ้างเรื่อนี้บ้าง คิดเลื่อนลอยไม่มีขอบเขต คิดไม่มีเหตุผล คิดในทางโลกบ้าง คิดในทางธรรมบ้าง จึงเกิดความสับสนปนเป จับต้นชนปลายมั่วไปหมด จึงเรียกว่าความคิดที่ฟุ้งซ่าน ฉะนั้น ให้ฝึกในวิธีการคิดเสียใหม่ ฝึกความคิดฝึกความเห็นให้เป็นไปตามความเป็นจริง คิดให้เป็นไปใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่บ่อย ๆ การฝึกคิดในทางปัญญานี้ ไม่จำเป็นจะมานั่งคิดเพียงอย่างเดียว จะยืนคิด เดินคิด นอนคิด พิจารณาในสังขารมอะไรก็ได้ จะ

อยู่ที่ไหนทำอะไรก็เอาเรื่องที่กำลังทำอยู่มาเป็นอุบายในการพิจารณา จะมองเห็นในสิ่งใดก็ให้สังเกตนำมาพิจารณาด้วยปัญญาต่อไป จะทำงานรับประทานอาหาร จะล้างหน้า แปรงฟัน หรือการขับถ่าย ก็เอามาเป็นอุบายในการพิจารณาด้วยปัญญาได้เลย การคิดพิจารณาในลักษณะนี้ ให้ถือว่าเราฝึกปัญญาเท่านั้น อย่าหวังว่าให้จิตละอย่างนั้น ให้จิตวางอย่างนี้แต่อย่างใด เป็นเพียงฝึกนิสัยในการคิด ฝึกปัญญาให้เกิดความเคยชิน จะให้เกิดความรู้จริงเห็นจริง ให้ใจได้ละถอนปล่อยวาง ให้กิเลสตัณหาได้หมดไปจากใจยังเป็นไปไม่ได้ เพราะขณะนี้เรากำลังฝึกความคิดฝึกปัญญาเท่านั้น เหมือนการฝึกชกมวยกับกระสอบเพื่อให้เกิดความชำนาญในการชก หรือกีฬาทุกประเภทจะต้องมีการฝึกก่อนทั้งนั้น เมื่อมีความชำนาญแล้วจึงก้าวเข้าสู่เวทีตัวจริง การฝึกปัญญาก็เช่นเดียวกัน ต้องฝึกคิดให้เป็นนิสัย คิดให้เป็นไปในความเป็นจริงเอาไว้ให้มีความชำนาญ เรียกว่า การพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นกับตัวเอง หรือจะทำสมาธิความตั้งใจมั่นในบางช่วงเวลาก็ได้ หากตั้งใจมั่นได้แล้ว ก็น้อมใจคิดพิจารณาต่อไป ให้คิดพิจารณาในเรื่องเก่า ๆ ที่เราเคยได้คิดพิจารณาแล้วก็ได้ ให้พิจารณาอย่างนี้ต่อเนื่องกันอยู่บ่อย ๆ ต่อไปใจจะค่อยรู้จริงเห็นจริงไปเอง

การฝึกปัญญาคิดในความจริงจึงเป็นสิ่งสำคัญ ตามปกติคนเรามีปัญญาอยู่ในตัวมาก่อนแล้ว แต่เป็นปัญญาคิดไปตามกระแสโลกตลอดมา คิดเรื่องนั้นบ้าง คิดเรื่องนี้นั้นบ้าง จิปาถะที่จะนำมาคิด

จึงกลายเป็นปัญญาในทางโลกไป ปัญญาในทางธรรมเราไม่เคยฝึกคิดพิจารณาแต่อย่างใด เมื่อฝึกคิดพิจารณาในทางธรรมครั้งแรก ก็จะมีความอึดอัดใจอยู่บ้าง เพราะไม่เคยคิดมาก่อน จะให้เกิดความคล่องตัวเหมือนผู้ที่มีความชำนาญแล้วไม่ได้ ต้องอาศัยฝึกคิดพิจารณาอยู่บ่อย ๆ ก็จะเกิดความเคยชินไปเอง เหมือนการฝึกในการเดินรำซำบร็อง การฝึกใหม่ ๆ ก็มีความอึดอัดใจทำอะไรไม่ถูก เมื่อฝึกอยู่บ่อย ๆ จังหวะจะโคนในการออกลีลา ก็มีความคล่องตัวไปเอง สามารถขึ้นสู่เวทีตัวจริงได้อย่างคล่องตัวนี้ฉันใด การฝึกใจให้มีแนวความคิดในทางธรรมได้ ต้องใช้ความพยายาม เมื่อมีความชำนาญในการคิดพิจารณาปัญญาจะหมุนตัวเป็นอัตโนมัติไปในตัว ไม่ต้องไปบังคับให้พิจารณาเรื่องนั้นเรื่องนี้ การน้อมใจคิดพิจารณาในเรื่องใด ความคิดทางปัญญาก็จะสลับไหลไปอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้น การฝึกคิดทางปัญญา อย่าไปห่วงคิดปริกรรมทำสมาธิให้มากนัก เพราะมีกำลังของสมาธิหนุนสติปัญญาอยู่แล้ว เมื่อเกิดความเหน็ดเหนื่อยในการคิดพิจารณาในสังขธรรม ก็ให้หยุดในการใช้ปัญญาเอาไว้ ให้กำหนดทำสมาธิตั้งใจมั่นเพื่อให้เกิดกำลังใจ เมื่อมีกำลังใจจากสมาธิแล้ว น้อมใจพิจารณาด้วยปัญญาต่อไป ในเมื่อใจไม่เหนื่อย มีกำลังปัญญาที่จะพิจารณาสังขธรรมได้ ก็ให้ใช้ปัญญาคิดพิจารณาต่อไป ใจมีกำลังของสมาธิหนุนปัญญาให้พิจารณาได้อยู่แล้ว เหมือนการขับรถ ถ้าเราไม่เหนื่อยก็ให้ขับต่อไป เหนื่อยเมื่อไรจึงหยุดพักเพื่อเอากำลัง เมื่อมีกำลังแล้วก็ขับรถต่อไป นี้ฉันใด การใช้ปัญญา

พิจารณาก็ฉันนั้น ถ้าเหนื่อยในการใช้ปัญญาเมื่อไรก็หยุด ทำสมาธิเอาไว้ มีกำลังเกิดจากสมาธิแล้วก็นำไปเสริมปัญญาพิจารณาต่อไป เรียกว่าปัญญาหนุนสมาธิ หรือสมาธิหนุนปัญญา ก็เป็นในลักษณะนี้

ฉะนั้น การปฏิบัติ ถ้ารู้วิธีดีแล้วจะไม่มีปัญหาอะไร ความฉลาดรอบรู้ทางสติปัญญาก็จะมีมากขึ้น ใจก็จะรู้เห็นตามความเป็นจริงในสังขารมได้ชัดเจน การปฏิบัติก็จะก้าวหน้าไปด้วยดี ไม่มีอุปสรรคในการปฏิบัติแต่อย่างใด การแก้ปัญหภายในใจก็จะแก้ได้อย่างรวดเร็ว ความรู้เห็นตามความเป็นจริงก็จะกระจ่างแจ่มแจ้ง สิ่งที่ยังไม่แยบคายก็จะเกิดความแยบคาย สิ่งที่ยังไม่หายสงสัยก็จะเกิดความหายสงสัย สิ่งที่มีความหลงยึดถือก็จะมีการปล่อยวาง เมื่อหายสงสัยปล่อยวางในเรื่องใด ใจก็จะเบา ไม่มีความทุกข์ใจเหมือนที่เคยเป็นมา นี้เรียกว่าเป็นผู้มีสติปัญญาสนใจให้มีความรู้ตามหลักความเป็นจริง ถ้าไม่มีสติปัญญาที่ฉลาดพอตัวจะสนใจไม่ได้เลย เพราะใจมีกิเลสตัณหาเป็นครูฝึกสอนใจมาก่อนแล้ว ตื่นขึ้นมาแต่ละวันจะถูกกิเลสตัณหาชักพาให้ใจได้เป็นไปในทางต่ำเรื่อยมา ใจอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหามายาวนาน ความเห็นของใจจึงเป็นไปตามกิเลสตัณหา มาตลอด การที่ใช้สติปัญญาฝ่าวงล้อมกิเลสตัณหาเข้าไปถึงใจได้ มิใช่สติปัญญาธรรมดา จะได้ผ่านด่านของกิเลสไปได้โดยง่าย **ต้องฝึกสติปัญญาให้มีความฉลาดเฉียบแหลมพอตัว รู้จักกลอุบายที่กิเลสนำมาหลอกใจให้เกิดความหลงผิดอย่างไร สติปัญญาก็จะได้ข้อมูล**

นี้ไปสอนใจให้รับรู้ตามความเป็นจริงได้ ให้มีหลักฐานข้อมูลที่เป็นจริงเข้าหักล้างกัน อย่างมีเหตุผลทีเดียว

สุตมยปัญญา

สุตมยปัญญาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ การเริ่มต้นในภาคการศึกษา การอ่านตำรา การฟังเทศ การฟังธรรม การซักถามข้อข้องใจ จึงเรียกว่าภาคการศึกษา หรือเห็นสิ่งใด ๆ ในที่ทั่วไป ให้ศึกษาเหตุผลสิ่งนั้น ๆ ความถูกเป็นอย่างไร มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น ถ้าฝึกในวิธีนี้ได้ เราจะมีธรรมะ ได้ศึกษาในที่ทั่วไป สิ่งใดควรนำมาปฏิบัติได้ก็จดจำนำมาปฏิบัติต่อไป สิ่งใดไร้เหตุผลอย่างไรก็ศึกษาให้รู้ว่า เราจะไม่ทำไม่พูดในลักษณะอย่างนั้น แม้นในตำราต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามาก็อย่าเพิ่งเชื่อทีเดียว ใช้ปัญญาพิจารณาตีความหมาย ใช้เหตุผลมาเป็นตัวตัดสินให้รู้จักความผิดความถูกแล้วจึงตัดสินใจเชื่อในภายหลัง จึงจะเกิดเป็นสัมมาทิฐิความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม เมื่อนำมาปฏิบัติก็จะเป็นผลออกมาเป็นปฏิเวธ แนวทางปฏิบัติอย่างไรจะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ได้ พระพุทธเจ้าทรงวางกฎเกณฑ์ไว้แล้วเป็นอย่างดี ถึงจะผ่านกาลเวลายาวนานก็เป็นหลักความจริงตลอดมาไม่ล้าสมัย ยังมีประสิทธิภาพให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติตลอดมา การปฏิบัติได้แค่ไหนขึ้นอยู่กับสติปัญญาและความสามารถของแต่ละท่าน หากมีความสงสัยในการปฏิบัติอย่างไร ก็ให้ศึกษากับท่านผู้รู้ผู้เข้าใจในธรรมอยู่เสมอ เพื่อให้เป็นไปในความถูกต้องชอบธรรม การปฏิบัติก็จะ

ก้าวหน้าไปด้วยดี

จินตามยปัญญา

จินตามยปัญญา เป็นคู่กับปฏิบัติ การปฏิบัติมี ๒ วิธี

- ๑. ปฏิบัติที่เป็นไปในขั้น กามาวจร
- ๒. ปฏิบัติให้เป็นไปใน โยคาวจร

ทั้งสองวิธีนี้มีอุปายในการปฏิบัติที่แตกต่างกันอย่างไร เราปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ในระดับขั้น กามาวจรหรือเป็นขั้นโยคาวจร จะรู้วิธีในการปฏิบัติให้ถูกต้องต่อไป

๑. ปฏิบัติในขั้นกามาวจร เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างบารมี ที่เรียกว่า การบำเพ็ญกุศล ไม่หวังมรรคผลนิพพานในชาตินี้แต่อย่างใด ทำไปเพื่อให้เกิดความสุขภายในใจเท่านั้น เช่น การทำบุญให้ทาน การรักษาศีล การเจริญเมตตาภาวนา การทำสมาธิ การทำสมาธิทุกคนก็พอจะเข้าใจ เพราะทำกันอยู่แล้ว ทำเพื่อความสงบสบายใจไปชั่วคราวเท่านั้น ถึงจะทำสมาธิให้จิตมีความสงบลึกลงไปเป็นฌาน รูปฌาน อรูปฌาน อยู่ก็ตาม ก็จะได้ไปเกิดในภพของรูปพรหม อรูปพรหมเท่านั้น เมื่ออำนาจมานเสียมลงก็จะได้มาเกิดในโลกนี้ต่อไป เว้นพระพรหมในพระอนาคามีเท่านั้น นอกนั้น จะต้องลงมาเกิดภายในภพทั้งสามต่อไป

๒. ปฏิบัติในขั้นโยคาวจร เป็นอุปายการปฏิบัติ เพื่อจะพ้นไปจากภพทั้งสามในชาตินี้ให้ได้ จะไป

ได้หรือไม่ได้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ความตั้งใจจะทำให้พ้นไปได้ในชาตินี้จริง ๆ การปฏิบัติในขั้นโยคาวจรใช้สติปัญญาเป็นหลักที่ยืนตัว การทำสมาธิก็เพื่อเป็นอุปายเสริมให้แก่สติปัญญาเท่านั้น การทำสมาธิก็ไม่มีอะไรเป็นพิเศษ ให้ทำเหมือนที่ได้ทำตามปกติทั่ว ๆ ไป **ข้อสำคัญ อย่าให้มีความอยากในสิ่งใด ๆ อย่าหวังผลว่าให้เป็นอย่างนั้น ให้รู้อย่างนี้** การนึกคำบริกรรมก็เอาตามที่เรามีความถนัด หรือกำหนดสติระลึกอยู่กับลมหายใจเข้าหายใจออกก็ได้ เมื่อจิตเป็นสมาธิตั้งใจมั่นได้แล้ว ให้สังเกตดูจิตตัวเองว่าจิตมีความต้องการที่จะสงบต่อไป หรือต้องการพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ ถ้าจิตต้องการความสงบก็ปล่อยให้ลงสู่ความสงบอย่างเต็มที่ ในช่วงจิตมีความสงบอยู่นั้น อย่าไปบังคับให้จิตได้ถอนปล่อยให้จิตอยู่ในความสงบจนอิมัตถ์ เมื่อจิตอิมัตถ์ในความสงบแล้วก็จะเริ่มถอนออกมาเอง ในขณะที่จิตถอนอย่าให้ถอนเร็ว ให้มีสติกำหนดรู้เอาไว้ไม่ให้ถอนออกหมด ให้อยู่ในขณะ อุปจารสมาธิ ในความตั้งใจมั่น จากนั้น ก็โน้มใจพิจารณาในหมวดธรรมต่าง ๆ ต่อไป เหมือนกับนอนหลับแล้วตื่นขึ้น อย่าให้ตื่นพรวดพราดลืมตาเลยทีเดียว ให้มีสติหลับตาเอาไว้ ถ้าหากมีความฝันอย่างไรจะได้เรียบเรียงดูความฝันนั้นได้ นี่ฉันใด เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิก็ให้เป็นในลักษณะฉันทัน

ในบางกรณีหรือบางคน เมื่อจิตรวมอยู่ในสมาธิตั้งใจมั่นได้แล้ว จะกำหนดให้จิตลงสู่ความสงบต่อไปอีกไม่ได้ จิตชอบคิดในเรื่องนี้เป็นนิสัย ถ้า

เป็นในลักษณะนี้ ให้หยุดคำบริกรรมเสีย ให้น้อมใจพิจารณาในหมวดธรรมต่าง ๆ ต่อไป การใช้ปัญญาพิจารณาในหมวดสังขารนั้น ให้พิจารณาในสังขารต่าง ๆ ที่เคยคิดพิจารณามาแล้ว เคยฝึกคิดพิจารณาถึงสิ่งที่ไม่เที่ยง เคยฝึกคิดพิจารณาเรื่องความทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์ เคยคิดพิจารณาในเรื่องอนัตตา ว่าธาตุสี่ชั้นนี้หาไม่เป็นอัตตาตัวตน เป็นเพียงจิตได้อาศัยกันอยู่กับธาตุเท่านั้น อีกไม่นานก็จะได้ผุพังเปื่อยเน่าเป็นธาตุดิน ให้คิดพิจารณาในวัตถุสมบัติทั้งหลายว่า เป็นปัจจัยอาศัยประจำชีวิตเท่านั้น อีกไม่กี่วันเดือนปีก็จะได้ตายจากสมบัติไป คิดพิจารณาว่าไม่มีสมบัติอะไรเป็นของของเราที่แน่นอนตายตัว การคิดพิจารณาในสิ่งที่ไม่เที่ยง ให้คิดเรียบเรียงไปตามความเปลี่ยนแปลงในสิ่งนั้น ๆ ว่ามีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร ทำความเข้าใจให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งนั้นให้ชัดเจน ทั้งสิ่งภายนอกที่มีอยู่เป็นอยู่ในที่ทั่วไป ภายในคือธาตุสี่ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ที่รวมกันอยู่เป็นรูปธาตุ ให้พิจารณาเรียบเรียงไปตามวัย วัยหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นอีกวัยหนึ่ง จนถึงปัจฉิมวัย คือวัยที่แก่หง่อมเต็มที มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร ใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เห็นตามความเป็นจริง อยู่บ่อย ๆ จิตก็จะค่อยรู้เห็นในก้อนธาตุที่ไม่เที่ยงนี้ได้อย่างชัดเจน ทั้งเราทั้งเขาและสัตว์ดิรัจฉานทุกชนิด ก็มีความไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปตามวัยเช่นกัน

การพิจารณาความทุกข์ หมายถึงความทุกข์ทางใจ อย่างอื่นเพียงเป็นเหตุปัจจัยให้เป็นทุกข์เท่านั้น

ถ้าพึงใจอย่างเดียวจะไม่มีความสุขความทุกข์อะไร ใจที่เป็นทุกข์เป็นสุขไปตามเหตุนั้น ๆ เรียกว่า กิเลสตัณหา กิเลสตัณหา หมายถึงความรักความใคร่ความกำหนัดยึดอ้อมใจอยู่ในกามคุณที่ใจหลงว่าเป็นความสุข ที่จริงก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์นั่นเอง ความสุขและความทุกข์เป็นผลเกิดขึ้นจากความสมหวังและความผิดหวัง ถ้าได้อะไรมากตามใจชอบก็ถือว่ามีความสุข ถ้าไม่ได้ตามใจก็ถือว่าเป็นทุกข์ ทั้งสุขทั้งทุกข์จึงเป็นกิเลสด้วยกันทั้งสอง ความสุขทุกคนมีความต้องการ ความทุกข์ไม่มีใครต้องการ แต่มีความหมั่นขยันในการสร้างเหตุให้เกิดทุกข์อยู่ตลอดเวลา หารู้ตัวเองไม่ว่าเรากำลังสร้างเหตุแห่งทุกข์ให้แก่ตัวเอง ความไม่รู้ตัวเองจึงเรียกว่า โมหะ อวิชชา จึงได้เกิดเป็นตัณหา ความอยากความต้องการ อยากนั้นบ้างอยากนี้บ้าง จิปาถะจะนับเป็นตัวเลขไม่ได้เลย จึงเป็นความอยากเพื่อเสริมกิเลสให้มีกำลัง ถ้าทำลายหรือตัดความอยากออกจากใจได้แล้ว กิเลสก็จะหมดสภาพไปเอง

อนัตตา หมายถึงสูญสลายไป ไม่ใช่อัตตาตัวตน เราเขา การพิจารณาในอนัตตา ให้รู้จำในคำว่า อัตตา เอาไว้ เพราะอนัตตาเป็นลักษณะที่สูญไปจากอัตตานั้นเอง อัตตามี ๒ อย่าง รูปอัตตา หมายถึงธาตุสี่ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ที่รวมกันอยู่เรียกว่า นามอัตตา หมายถึงเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า อภารของจิต การพิจารณาในธาตุสี่ ให้แยกพิจารณาแต่ละธาตุให้เข้าใจ แล้วใช้ปัญญาพิจารณารวม

กัน เรียกว่าเจริญอาการ ๓๒ ให้เป็นธาตุด้วยกันทั้งหมด และให้พิจารณาในอสุภะ ในความสกปรกโสโครกเน่าเฟะในทุกส่วนของธาตุนั้น ๆ คิดพิจารณาสร้างภาพตามความเป็นจริงอยู่บ่อย ๆ ใจก็จะค่อยเกิดความรู้เห็นเป็นไปตามความจริงชัดเจน ก็จะมีรู้เห็นความไม่สวยงามความสกปรกในร่างกายนี้ ให้พิจารณาร่างกายของตัวเอง และพิจารณาร่างกายของคนอื่น ให้เป็นในลักษณะสกปรกเน่าเฟะเปื้อนฝุ่นพั้งเหมือนกับตัวเรา หรือให้พิจารณาซากศพคนและสัตว์ตายก็ได้ เพื่อเป็นพยานหลักฐานยืนยันในความเป็นจริง เมื่อถึงไว้ก็จะเป็นอาหารของแมลงวันและหนอนไป เมื่อเอาไปเผาก็เหลือเพียงกระดูกออกมาให้เห็น เราก็จะเป็นในลักษณะนี้เช่นกัน หากใจยังครองร่างกายนี้อยู่ ก็เคลื่อนไหวไปมาได้ เมื่อใจออกจากร่างกายนี้ไป ร่างกายทุกส่วนก็จะนอนทับถมสลายไปในแผ่นดินนี้ทั้งหมด จึงไม่เป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาแต่อย่างใด จึงเป็นรูปังอนัตตา

อนัตตาในนามที่เป็นอาการของจิต มีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อาการของจิตทั้ง ๔ นี้ มีวิญญาณการรับรู้เป็นประธาน วิญญาณการรับรู้ตัวเอง จะเชื่อมโยงให้จิตได้รู้อารมณ์ที่เป็นสุขอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อารมณ์ที่ไม่สุขไม่ทุกข์ ที่เรียกว่าเวทนา สัญญาความจดจำในสิ่งต่าง ๆ วิญญาณการรับรู้ในความจดจำนั้น ๆ จำในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กามคุณห้านี้เองจึงเป็นอาหารที่เลิศรสให้แก่กิเลสตัณหา มีความต้องการอยากที่จะสัมผัส จึงทำให้เกิดเวทนา ความจำในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จำมาเพื่อให้เกิด

ความหลงรักหลงชัง จึงเรียกว่า สัญญา เมื่อจำมาได้ก็ปรุงแต่งให้ใจเกิดความรักขึ้นมาอย่างหยดย่อยทีเดียว ใจจึงหลงในความรัก มีความยินดีพอใจในความรัก ความอยากได้ อยากมีอยากสัมผัสในความรักนั้น ๆ อย่างฝังใจทีเดียว รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ไม่ชอบใจก็ใช้วิธีคิดปรุงแต่งให้ใจเกิดความโกรธ ไม่พอใจในสิ่งใดจึงได้เกิดความรักขึ้นมา ฉะนั้น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงเป็นลักษณะอาการของใจ อาศัยการสัมผัสของอายตนะภายในภายนอก จึงเกิดกระแสแห่งความรักความชัง จึงได้เกิดความหลง ความเข้าใจผิดไปว่าเป็นตน กิเลสตัณหา น้อยใหญ่จึงเกิดมีในใจ จึงทำให้เกิดทิฏฐิมานะ จึงเกิดความยึดถือไปว่าเป็นอัตตาตัวตน จึงเกิดมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นเราขึ้นมา กิเลสตัณหา น้อยใหญ่จะอาศัยอยู่ในนามจิตอย่างมีดมีดทีเดียว ถ้าสติปัญญาไม่มีความละเอียดแหลมลึกจริง ๆ จะเจาะเข้าไปให้รู้เห็นตามความจริงนี้ไม่ได้เลย ฉะนั้น อัตตาทั้งสองคือ รูป อัตตา นามอัตตา ที่เรียกว่าขันธุ์ห้า มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นเพียงให้กิเลสตัณหาอาศัยอยู่จึงฝึกสติปัญญาพิจารณาให้รู้เห็นให้เป็นไปใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้รู้เห็นเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไปตามเหตุปัจจัยของขันธุ์นั้น ๆ ให้แจ่มแจ้งชัดเจน จะไม่เกิดความเห็นผิดความเข้าใจผิดไปว่าขันธุ์ห้าเป็นอัตตาตัวตนแต่อย่างใด

จินตามยปัญญาในภาคปฏิบัตินี้เอง จึงเรียกว่า

การเจริญวิปัสสนาในชั้นโยคาวจร เป็นอุบายการฝึกใจให้ปฏิเสธทอดอาลัยในสรรพสังขารทั้งหลายว่าไม่มีอะไรเป็นเราและเป็นของของเราโดยประการทั้งปวง การใช้ปัญญาพิจารณาในหมวดธรรมใด มิใช่จะทำให้เกิดความรู้เห็นเป็นไปในสังขารเท่านั้น ต้องทำใจให้ปฏิเสธไปพร้อม ๆ กัน ใช้ความจริงจังในขณะที่พิจารณานั้นอย่างเข้มข้น อึกเขิม จะใช้ความคิดพิจารณาด้วยปัญญาในเรื่องความจริงอะไร **ต้องใช้กำลังภายในเป็นองค์ประกอบทุกครั้งไป เสียงภายในก็ใช้วิธีดูดกันอย่างเผ็ดร้อน และปฏิเสธไปพร้อม ๆ กัน** ในขณะนั้น ใช้กำลังปัญญาบวกกับกำลังเสียงกระตุ้นใจให้ตื่นตัว เหมือนกับไฟกำลังไหม้หม้อบ้านตัวเองอยู่ ผู้ที่ยังนอนหลับหลงใหลไม่รู้ตัวก็ต้องตะโกนกระซากให้ตื่นขึ้น เพื่อจะได้หาน้ำมาดับไฟให้หมดไป นี่ฉันใด ไฟของราคะ ไฟของโทสะ ไฟของโมหะ ที่กำลังไหม้ตัวร้อนใจ หลงใหลใฝ่ฝันเฝ้าฝันอยู่ในกามคุณ จะใช้ปัญญาธรรมดาพรรณนาในเรื่องความจริงอย่างไร ใจก็ยังใฝ่ฝันไปในความรักความใคร่ในกามคุณที่เป็นฝ่ายต่ำหยาบคาย ก็ต้องใช้ปัญญาอย่างหยาบกระแทบกระแทกใจให้ได้ตื่นตัว เมื่อใจไม่ยอมรับความจริงก็ต้องใช้วิธีดูดๆ เชื้อปัญญาจี้ให้ใจได้รู้เห็นในสิ่งที่ไม่เที่ยง จี้ให้ใจรู้เห็นในทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์ จี้บังคับให้ใจยอมรับความเป็นจริง เหมือนกับงูที่คาบเขียดกำลังจะกลืน จะบอกให้งูคายออกมาด้วยความนุ่มนวลอ่อนหวานด้วยคำพูดอย่างไร งูก็ไม่ยอมปล่อยวาง จึงให้ใช้วิธีตะคอกดูดๆ ตบตีให้งูเกิดความตกใจกลัว งูจึงจะวางเขียดออกไปได้ นี่ฉันใด กิเลสตัณหากำลัง

เกาะใจอย่างเหนียวแน่น จะใช้ปัญญาพิจารณาที่ถูกต้องตามหลักความจริง กิเลสตัณหาก็จะเกาะอยู่กับใจ ใจก็เกาะอยู่กับกิเลสตัณหา **จึงใช้วิธีตะเพิดดูดๆ ตะคอกเพื่อให้ใจกับกิเลสตัณหาได้คลายออกจากกันไป ไม่ให้มีสัมผัสพันต่อกันดังที่เคยเป็นมา**

การใช้ปัญญาสอนใจไม่ให้เป็นมิตรต่อกิเลสตัณหา ต้องเอาความความทุกข์ที่เป็นผลงานของกิเลสตัณหามาเป็นพยานหลักฐาน พรรณนาความทุกข์ที่ใจได้รับมาเป็นข้อมูล ให้ใจได้รู้ได้เห็นในทุกข์ โทษภัยในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมานจนถึงปัจจุบัน เป็นผลงานที่ทรมาณเดือดร้อน ให้แก่ใจมาตลอด ทำให้ใจได้หลงไปในทางที่ต่ำทรามมายาวนาน เป็นปัญหาที่สะสมหมักหมมกันมานับชาติไม่ถ้วน เมื่อมาถึงชาตินี้ ต้องชำระให้ปัญหาหมดไปจากใจเสียที สติปัญญาจะพิพากษาว่าการตัดสินใจโทษให้แก่กิเลสตัณหาให้เสียใจ ให้ใจได้มีอิสระไม่มีพันธะผูกพันกับกิเลสตัณหาอีกต่อไป เหมือนกับต้นกำเนิดของไฟเกิดขึ้นในที่ใด จะต้องดับไฟในที่นั้น ไม่ปล่อยให้ไฟได้เกิดใหม่ลุกลามต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด นี่ฉันใด ไฟของราคะ ไฟของโทสะ ไฟของโมหะ ที่ไหม้ทับถมใจให้มีความเดือดร้อนเป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นหน้าที่ของสติปัญญาต้องเข้าไปแก้ไขระงับเหตุให้หมดไป ใจจะได้รู้ตัวว่าถูกกิเลสตัณหาหลอกมายาวนาน มีความทุกข์ทรมาณเดือดร้อนที่กิเลสตัณหาให้เป็นไป เมื่อมารู้เห็นทุกข์โทษภัยในกิเลสตัณหานี้แล้ว ใจจะได้รู้ตัว ไม่มัวสุมลุ่มหลงอยู่กับกิเลสตัณหาอีกต่อไป เหมือนกับผู้เคย

ได้รับโทษภัยในหมู่คนพาลมาแล้ว จะได้เป็นบทเรียนจดจำในการกระทำของกลุ่มคนพาลเหล่านั้น จะไม่เข้าใกล้มีวสุมกับกลุ่มคนพาลอีกต่อไป นี่ฉันใด ใจเมื่อถูกฤทธิ์ของกิเลสตัณหาได้พาให้เป็นทุกข์มาแล้ว จะเกิดความตื่นตัว จะไม่เป็นเพื่อน เป็นมิตรกับกิเลสตัณหาอีกต่อไป จึงใช้สติปัญญา ระงับเหตุแก้ไขในปัญหาให้แก้ไขให้ได้ อย่าไปกลัววิทธิพลศักดิ์ศรีของกิเลสตัณหาแต่อย่างใด บัดนี้จึงเป็นที่ของสติปัญญาจะขึ้นสู่บัลลังก์ว่าการ อย่างเต็มที่ มีที่เด็ดแพรวพราวอย่างไรก็แสดง ออกมาด้วยความกล้าหาญ เหมือนเข้าสู่สนามรบ แล้วก็เตรียมพร้อมในอาวุธนานาประการ ไม่มีในคำว่าถอยหลังให้ข้าศึกตั้งหลักได้ อาวุธน้อยใหญ่มีเท่าไรจะต้องใส่กันอย่างเต็มที่ มีศัตรูน้อยใหญ่ขนาดไหนจะต้องสับฟันห้ำหั่นให้เรียบราบไป จนกว่าจะได้ชนะกลับมาอย่างสง่าผ่าเผย **นี่ฉันใด ผู้ปฏิบัติต้องฝึกสติปัญญาศรัทธาความเพียรให้พร้อม ขณะนี้ขึ้นเวทีตัวจริง ไม่มีคำว่าเพื่อนไม่มีคำว่ามิตรอีกต่อไป ไม่มีคำว่าแพ้ ไม่มีคำว่าเสมอ มีแต่ชนะอย่างเดียว กิเลสตัณหาไม่ตาย เราอมตาย เราไม่ตายให้ กิเลสตัณหาได้ตายไป**

ในครั้งแรกก็ใช้สติปัญญาพิจารณาในสังขารตามความเป็นจริงอยู่บ่อย ๆ ในเมื่อกิเลสตัณหายังมาทำให้ใจเกิดความหลงไหลในกามคุณอยู่ ไม่ยอมรับความจริงที่สติปัญญาได้อบรมสั่งสอน ถ้าอย่างนี้ จะไม่มีในคำว่าภัยอีกต่อไป จะต้องใช้พระเดชแบ่งเขตที่หวงห้ามในทันที กิเลสตัณหาเข้ามาหลอกใจเมื่อไร ในเมื่อนั้น สติปัญญาก็ฟาดฟันให้แตกหักกันไปในทันที แต่

ก่อนมาหลงคิดว่าเป็นมิตร แต่บัดนี้จึงมารู้ว่าเป็นโทษภัยให้แก้ไข ทำให้เกิดความทุกข์นานาประการ ในชาติที่ผ่านมากิเลสตัณหาได้ทำให้ใจได้รับความทุกข์มาตลอด ในชาตินี้ก็มิวิธีทำให้ใจได้รับความทุกข์อีก และยังวางแผนงานที่จะทำให้ใจได้รับความทุกข์ในชาติหน้าอีกต่อไป กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา นี้เองหรือ เป็นต้นเหตุให้ใจหลงผิดเกิดความลุ่มหลง หลงในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หลงในวัตถุสมบัติ และหลงไปตามกระแสโลก จึงได้เกิดความพอใจยินดีอยู่ในภพทั้งสาม ซึ่งเป็นผลผลิตขึ้นมาจากตัณหา นี้ทั้งสิ้น **มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะแก้ไขให้ได้เกิดความรู้จริงเห็นจริงได้** แต่ก่อนมา กิเลสตัณหาได้อบรมสั่งสอนใจมาตลอด บัดนี้ได้ฝึกสติปัญญามาอบรมสั่งสอนใจบ้าง ให้ใจมีความรู้ความฉลาดรอบรู้ตามความเป็นจริง จะได้เกิดความสำนึกตื่นตัวขึ้นมาได้ จะไม่หลงไหลจมอยู่ในกิเลสตัณหา ดังที่เคยเป็นมาในชาติ อดีตจนถึงปัจจุบัน

หมวดธรรมที่ประกอบปัญญา

๔ อย่าง

หมวดธรรม ๔ อย่างนี้ ต้องศึกษาให้เข้าใจ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติในหมวดธรรมต่าง ๆ ได้ทั้งหมด

๑. **ฉันทะ** ความพอใจในการปฏิบัติธรรม ถ้าขาดความพอใจแล้ว สติปัญญาในภาคปฏิบัติก็จะหมดสภาพลง ไม่กระตือรือร้น ไม่สนใจในการปฏิบัติธรรมแต่อย่างใด สติปัญญาต้องอบรมใจ

ให้เกิดฉันทะ มีความพอใจในการปฏิบัติธรรมให้ต่อเนื่องกันอยู่เสมอ ความพอใจนี้เองจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้งานนั้นสำเร็จได้ ถ้าขาดความพอใจเพียงอย่างเดียว ทุกอย่างจะหยุดชะงักลงทันที ไม่มีกำลังใจที่จะทำอะไรต่อไปได้ ทำให้เสียเวลาเสียประโยชน์ในผลงานที่จะต้องได้รับ ทำให้หมดกำลังใจที่จะปฏิบัติต่อไป ถ้ามีความพอใจในสิ่งใด สิ่งนั้นจะทำให้สำเร็จไปได้ จึงมีความพอใจในการปฏิบัตินับแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๒. วิริยะ ความเพียรพยายาม ถ้ามีฉันทะความพอใจเป็นจุดเริ่มต้นแล้ว ความเพียรพยายามจะทำให้งานนั้นมีความสำเร็จลงได้ จะเป็นความเพียรในการปฏิบัติในทางธรรม ก็จะทำให้สำเร็จลงได้ทุกประการ ถ้าขาดฉันทะความพอใจเมื่อไร ความเพียรก็หมดไปในเมื่อวันหนึ่งทันที ความเพียรในการทำสมาธิ ความเพียรในการเจริญสติปัญญา ก็ไม่อยากจะพิจารณาสังขารใด ๆ ถ้ามีฉันทะความพอใจเมื่อไร สติปัญญาก็มีความเข้มแข็งพร้อมที่จะพิจารณาในสังขารได้อย่างเต็มที่ มีความหมั่นความขยันในการทำสมาธิเดินจงกรมเจริญสติปัญญาได้อย่างต่อเนื่องกัน จะไม่มีความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในความเพียรนั้นเลย มีความเอาใจใส่ฝึกฝนในการปฏิบัติอย่างเต็มกำลัง ยังทำให้ความเพียรนั้นมีความต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา

๓. จิตตะ ความฝึกฝนเอาใจใส่ในความเพียรอยู่เสมอ ไม่ว่าจะฝนจะตกหรือหนาวด้วยประการใด ใจจะไม่ลดละในความเพียรพยายามนั้น ก็เพราะ

มีฉันทะความพอใจเป็นจุดเริ่มต้นนั่นเอง จึงทำให้เกิดความสนใจ มีความฝึกฝนในการปฏิบัติมากขึ้น ฉะนั้น สติปัญญาต้องศึกษาให้รอบรู้ในธรรมเอาไว้ ความฝึกฝนในการปฏิบัติธรรมจึงจะนำไปสู่ความเจริญ

๔. วิมังสา หมั่นตรึกตรองอยู่เสมอ หมายถึงการดำริตรึกตรองในทางธรรม ใช้สติปัญญา วิจัย วิจารณ วิพิจารณาในหลักความเป็นจริง เมื่อนำมาปฏิบัติจะไม่เกิดความผิดพลาด ให้เกิดเป็นสัมมาทิฐิ มีปัญญาความเห็นชอบ เพื่อประกอบในการปฏิบัติให้ถูกต้องต่อไป การตรึกตรองในสังขารใดต้องใช้เหตุผลมาเป็นที่รองรับ ว่าธรรมนั้นมีเหตุเป็นอย่างไร จะมีผลต่อไปเป็นอย่างไรนั้น ตามปกตินิสัยคนเรามีการตรึกตรองอยู่แล้ว แต่ตรึกตรองไปตามกระแสโลก จึงเกิดความเห็นเป็นไปในทางโลก ให้เราฝึกวิธีการตรึกตรองในทางธรรมเอาไว้ เพื่อจะให้ใจเกิดความรู้เห็นในทางธรรมต่อไป ตามปกติของใจถ้าได้ตรึกตรองในเรื่องไหนอยู่บ่อย ๆ ใจก็จะค่อยเห็นจริงไปในเรื่องนั้น ๆ ถ้าตรึกตรองไปในทางโลก ใจก็มีความผูกพันยินดีไปในทางโลก ถ้าตรึกตรองไปในทางธรรม ใจก็เห็นจริงในทางธรรมต่อไป ถ้าตรึกตรองไปทางมิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด ใจก็เกิดความเห็นผิดไป ถ้าตรึกตรองไปในสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ใจก็เกิดความรู้เห็นจริงในธรรม ถ้าตรึกตรองในสิ่งที่ไม่เที่ยง ใจก็จะรู้เห็นในสิ่งที่ไม่เที่ยง ตรึกตรองดูความทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์ ใจก็จะรู้เห็นในทุกข์และรู้เห็นว่าไม่มีอะไรเป็นตัวตนแต่อย่างใด ร่างกายนี้เพียงเกิดขึ้นตาม

เหตุ และก็สิ้นสูญไปตามเหตุนั้น ๆ ไม่มีอะไรเป็น
สัตว์เป็นบุคคลแต่อย่างใด จึงใช้ปัญญาตรិตรอง
ในสังขารรวมความเป็นจริงอยู่เสมอ

จินตามยปัญญาเป็นปัญญาในระดับกลาง
พิจารณาในเหตุผลอย่างไร ก็จะเกิดความรู้เห็นชัด
เจนมากขึ้น ทำให้หายสงสัยในหมวดธรรมส่วน
กลางไปได้ ปัญญาความเห็นชอบก็จะเกิดความรู้
เห็นละเอียดมากขึ้น เป็น มคคา มคคญาณ จะรู้
ว่าแนวทางปฏิบัติของเราถูกต้อง ตรงต่อมรรคผล
นิพพาน จึงเรียกว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน เป็นผู้
พึ่งสติปัญญา พึ่งความเห็นของตัวเองได้อย่างมั่น
คง มีความเชื่อมั่นในอุบายการปฏิบัติของตน
ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เชื่อมั่นว่าเป็นวิธี
ปฏิบัติที่ตรงเข้าสู่ประตุนิพพานได้อย่างฝังใจ
จินตามยปัญญา ปัญญาในระดับนี้เอง จึง
เรียกว่า การเจริญวิปัสสนาตัวจริง ถ้าวางพื้น
ฐานในสุตมยปัญญาถูกต้องแล้ว จึงง่ายต่อการ
ปฏิบัติในจินตามยปัญญา จินตามยปัญญาจึง
เป็นปัญญาในขั้นวิปัสสนา ตำรามือยู่ที่ว่า คันถุระ
เป็นภาคการศึกษาในหมวดธรรมทั้งหลาย ความ
เป็นจริงในสังขารรวมเป็นอย่างไรก็ให้เข้าใจให้ถูก
ต้อง วิปัสสนาธุระคือการเจริญวิปัสสนา ก็หมาย
ถึงใช้ปัญญาพิจารณาให้เป็นไปในหลักความเป็น
จริงที่ได้ศึกษาในหลักสังขารมาแล้วนั่นเอง

วิปัสสนาเป็นอุบายปฏิบัติขั้นโยคาวจรเป็นหลัก
ปฏิเสธว่าไม่มีอะไรเป็นเราและเป็นของของเราจริง
ๆ ฝึกใจให้ทอดธุระไม่มีความอาลัยในสิ่งทั้งปวง
ในชาตินี้จะสิ้นสุดพ้นจากทุกข์ไปได้หรือไม่ เป็นอีก

กรณีหนึ่ง แต่มีความเพียรพยายามทำใจให้เป็น
ไปในความปฏิเสธอยู่ตลอดเวลา การฝึกใจไม่ให้
มีความผูกพันในสิ่งใด ๆ ต้องใช้สติปัญญาอบรม
ใจสอนใจอยู่เสมอ ดังคำบาลีว่า จิตตํ ทนตํ สุขาว
หํ จิตที่อบรมดีแล้วนำสุขมาให้ อบรมหมายถึง
ปัญญาอบรมใจ สอนใจ ให้ทอดธุระอาลัย
ไม่ให้ความผูกพันในสิ่งทั้งปวง เมื่อปัญญา
อบรมใจให้รู้เห็นตามความเป็นจริงได้แล้ว
ปัญญานั้นเองมีหน้าที่รักษาใจต่อไป ดังบาลี
ว่า จิตตํ รักเขต เมธาวิ มีปัญญาดีเท่านั้นจึง
จะรักษาจิตได้ สติปัญญาจึงเป็นที่เลี้ยงให้แก่ใจ
อยู่ตลอดเวลา ไม่ให้กิเลสตัณหาเข้ามาแทรกแซง
ให้เกิดความเห็นผิดเข้าใจผิดดังที่เคยเป็นมา
ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในใจให้ใช้ปัญญาแก้ไขให้
หมดไป ระวังไม่ให้กิเลสสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมา
มีสติปัญญารอบรู้สกัดกั้นกิเลสสังขารไม่ให้หลอก
ใจอีกต่อไป สติปัญญาต้องรอบรู้อยู่ที่ใจอย่าง
ใกล้ชิด เหมือนกับพ่อแม่ได้อบรมสั่งสอนลูกให้
เป็นคนดี ลูกก็ฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ จะไม่ไป
คบหาสมาคมกับกลุ่มคนพาลต่อไป ไม่ต้องการที่
จะให้คนพาลมาเป็นเพื่อนเรา นี่ฉันใด ใจเมื่อได้
รับการอบรมสั่งสอนด้วยปัญญาดีแล้ว ปัญญา
รอบรู้และรักษาใจอยู่แล้ว ใจจะไม่กระเพื่อมตาม
อารมณ์แห่งความรักอารมณ์แห่งความชัง ไม่เอน
เอียงไปตามกระแสโลก ไม่ตกอยู่ในอำนาจของ
กิเลสตัณหา จึงได้ชื่อว่า ตนเป็นที่พึ่งของตนได้
แล้ว ไม่ได้แบกหามโลกให้หนักอีกต่อไป อุทาน
ออกจากใจได้เลยว่า โลกนี้เกิดเป็นชาติสุด
ท้าย โลกนี้ยุ่งเหยิงหาความสุขอะไรไม่ได้เลย

การเจริญวิปัสสนา มิใช่ว่าเขาตามความรู้จากตำรามาเป็นตัวตัดสินกัน ถึงจะพิจารณาถูกต้องทุกประโยคข้อความก็ตาม นั่นเป็นเพียงปัญญาในสัญญาจำจากตำราเท่านั้น ยังไม่เข้าขั้นในการเจริญวิปัสสนาแต่อย่างใด เพราะยึดจากตำราความคิด มิใช่เป็นปัญญาที่เราได้ฝึกให้เกิดขึ้นกับตัวเอง จึงเป็นตนแลเป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ เพราะยังพึ่งตำราตัดสินในเรื่องความผิดความถูกอยู่ ไม่ได้พึ่งเหตุผลของตนเอง และยังไม่พึ่งสติปัญญาความสามารถของตนเองแต่อย่างใด จินตามยปัญญา หมายถึง จินตนาการตามหลักเหตุผลที่เป็นจริง หรือคาดการณ์ให้เป็นไปตามเรื่องที่เป็นจริง เช่น อายุเรามีเท่านี้ เมื่ออายุ ๘๐ - ๙๐ ปี เท่ากันกับท่านผู้นั้น ธาตุขันธ์เราก็จะเป็นภาพเหมือนกันกับท่านเหล่านั้น เมื่อลมหายใจเราหมดไปก็จะเหมือนกันกับผู้ที่ได้ตายไป เมื่อถูกไฟเผา ก็จะมีเพียงกระดูกเหมือนกันกับเขา หรือเอาทิ้งไว้ก็จะเน่าเหม็นเหมือนคนและสัตว์ทั่วไป เมื่อยังเชื่อกิเลสตัณหาอยู่ ต้องมาเกิดตายอยู่ในโลกนี้อีก วิธีจินตนาการและคาดการณ์นี้ ไม่จำเป็นจะคิดพิจารณาให้ถูกกับตำราทุกประโยคไปให้พิจารณาด้วยเหตุผลให้เป็นเรื่องเดียวกันกับตำรา ให้ใช้ความสามารถในปฏิภาณโหวหารในการใช้ปัญญาของตัวเอง จะคิดพิจารณาไม่เป็นประโยคสวหยุดเหมือนตำราไม่สำคัญ **ขอให้ปัญญาแนวคิดที่กลั่นกรองออกมาจาก สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ เฉพาะตัวเอง ไม่ยึดเอาปฏิภาณโหวหารประโยคข้อความของใคร ๆ ข้อสำคัญ พิจารณาให้เป็นไปในเรื่องเดียวกันกับตำรา ดังคำว่า อย่าเอาตามตำรา และอย่าทิ้งตำรา ดังนี้**

ความหลงของใจนั้น แก้ไขได้ถ้าหากมีสติปัญญาที่ดี สิ่งที่ทำให้ใจหลงผิดอยู่ในขณะนี้ เป็นเรื่องของความคิดและเรื่องความเห็นผิดเท่านั้น เมื่อความคิดความเห็นผิดทำให้ใจหลงได้ **ก็แก้ไขความคิดที่ผิดให้เป็นความคิดที่ถูกต้อง แก้ไขความเห็นผิดให้เป็นความเห็นถูกต้อง ใช้วิธีหนามยอกหนามบ่ง หมายถึงใช้ความคิดถูกต้องหักล้างความคิดผิด ใช้ความเห็นถูกต้องหักล้างความเห็นผิด** ตามปกติคนเราจะมีความคิดผิด มีความเห็นผิดมาตลอด เหมือนกับฝ่าหม้อที่คว่ำอยู่ในดิน จะรับเอาน้ำฝนไม่ได้เลย นี่ฉันใด ความคิดความเห็นที่ผิดนั้น ถ้าได้รับรู้ความจริงในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงจะเกิดความสำนึกผิดในความคิดและความเห็นของตัวเองได้ เมื่อความเห็นผิดทั้งหลายเกิดเป็นความเห็นถูกต้องขึ้นมา จึงเรียกว่า สัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องชอบธรรม เอาความเห็นถูกต้องเห็นชอบไปเป็นฐานเริ่มต้นให้การคิดพิจารณาที่ชอบธรรมต่อไป มิฉชาติทิฐิ ความคิดผิดความหลงผิดก็จะหมดไปจากใจ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมรรค ๘ การปฏิบัติจะต้องเริ่มต้นมาจากปัญญาความเห็นชอบ การดำริชอบนี้ไป ถ้าแก้ไขความเห็นผิดให้หมดไปจากใจไม่ได้ ด่วนไปทำสมาธิให้ใจมีความสงบก็ย่อมทำได้ กำลังใจที่เกิดจากสมาธิก็จะไปบวกกันกับมิฉชาติทิฐิ ความเห็นผิด ก็จะเกิดเป็นมิฉชาติสมาธิ มีความตั้งใจมั่นในทางผิด เหมือนกับขวดที่มียาพิษติดอยู่ ยังไม่ได้ล้างทำความสะอาดให้ยาพิษหมดไป จะเอายาชนิดดี ๆ ใส่ลงขวด ยาพิษที่มีอยู่ก็จะซึมเข้ากันกับยา ก็จะเกิดเป็นยาพิษขึ้นมาทันที นี่ฉันใด มิฉชาติทิฐิ ความเห็นผิดที่ยังไม่ได้

แก้ไข แล้วรีบด่วนไปทำสมาธิก่อน ก็จะเป็นในลักษณะนี้ฉนั้น ถ้าเป็นในลักษณะนี้ก็ยากที่จะแก้ไข หรือแก้ไขไม่ได้เลย ฉะนั้น จึงศึกษาให้ดี จินตามยปัญญา อยู่ในขั้นระดับกลางขั้นการเจริญวิปัสสนา ปัญญาในระดับนี้จะเกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริงละเอียดสุขุม นุ่มลึกมากขึ้น จะละกิเลสตัณหาส่วนหยาบส่วนกลางผ่านไปได้ โยนิโสมนสิการ ทำให้เกิดความหายสงสัย คลายความยึดมั่นในขั้นนี้เห็นว่า เป็นอิตตาตัวตนกำลังจะดับสูญ กิเลสตัณหาส่วนละเอียดกำลังจะหมดไปจากใจ

ภาวนามยปัญญา

ภาวนามยปัญญา จะเกิดผลออกมาเป็นปฏิเวธ จะเป็นจุดที่สิ้นสุดของผู้ปฏิบัติธรรมในวาระสุดท้าย ถึงจุดนั้นจะมีอะไรเป็นพิเศษเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติอย่างสนิทใจ อุบายการปฏิบัติจะมีความเผ็ดร้อนเข้มข้นอย่างสุดตัวทีเดียว จึงเรียกว่า วิปัสสนาญาณ เป็นวิธีตัดสินชี้ขาดในระหว่างโลก กับวิสุทธิธรรมจะแยกทางกัน ผลที่ออกมาเป็นปฏิเวธนี้จะไม่สามภพปะปนกันอยู่เลย จะเป็นความบริสุทธิ์ในธรรมล้วน ๆ คำว่า ภาวนามยปัญญา ก็หมายถึงการเจริญในวิปัสสนาญาณนั่นเอง วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นจริง แต่ไม่ได้เกิดขึ้นจากสมาธิความสงบที่หลายคนมีความเข้าใจกัน ฐานของวิปัสสนาญาณจะต้องเริ่มจากสุตมยปัญญา เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิ ปัญญาความเห็นชอบในภาคการศึกษา จะต้องศึกษาให้รู้หมวดธรรมที่เป็นปริยัติให้เข้าใจ ธรรมหมวด

ไหนอยู่ในขั้นกามาวจร ธรรมหมวดไหนอยู่ในขั้นโยคาวจร ศึกษาในวิธีการปฏิบัติให้ถูกกับหมวดธรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้อง แล้วนำมาปฏิบัติระดับขั้น จินตามยปัญญา เพื่อเป็นอุบายในการเจริญวิปัสสนาต่อไป เมื่อปฏิบัติให้เป็นไปในวิปัสสนา เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิ ปัญญาความเห็นชอบ เกิดความรู้เห็นในสังขารธรรมความเป็นจริง มีความละเอียดมากขึ้น จะมีความสมบูรณ์ในการเจริญในวิปัสสนาอย่างเต็มที่ จากนั้น ก็จะเชื่อมโยงขึ้นสู่ใน ภาวนามยปัญญา หรือเรียกอีกคำหนึ่งว่า วิปัสสนาญาณ ผลก็จะออกมาเป็นปฏิเวธ เรียกว่า มรรคผลนิพพานนั่นเอง นี้เพียงเรียงเรียงการเกิดขึ้นของปัญญา มิใช่ว่าปัญญาเกิดขึ้นจากสมาธิแต่อย่างใด สมาธิเป็นเพียงอุบายเสริมให้แก่ปัญญา ได้พิจารณาในสังขารธรรมนั้น ๆ ให้เกิดความรู้เห็นชัดเจนมากขึ้น จนถึงในระดับขั้นวิปัสสนาญาณ การทำสมาธิก็ทำเพื่อให้เป็นพลังหนุนให้แก่วิปัสสนาญาณ จึงเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริงอย่างทั่วถึง ไม่มีสิ่งใดในสามภพจะปิดบังในวิปัสสนาญาณนี้ได้เลย นตถิโลเก ภิโหนาม ความลับที่ซ่อนเร้นปิดบังให้เกิดความหลงอีกต่อไปไม่มี กิเลสตัณหาอันใหญ่ในขั้นละเอียดขนาดไหน วิปัสสนาญาณก็ได้ชำระล้างให้หมดไปจากใจให้หมดสิ้น

วิปัสสนาญาณ ที่จะเกิดขึ้นนั้น ไม่มีกาลเวลารู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร จะมีเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น บารมีที่พร้อมแล้ว และอินทรีย์ที่แก่กล้า สติปัญญามีความสมบูรณ์ ภาวนาติจะสิ้นสุด

ลงเป็นครั้งสุดท้าย วิมุติก็จะได้หลุดพ้นจากภพทั้งสาม มรรคผลนิพพานก็จะเริ่มปรากฏ ความบริสุทธิ์ในธรรมได้รวมเป็น มัคคสมังคี ไม่มีความย่อหย่อนบกพร่องแต่อย่างใด ความพร้อมทุกอย่างนี้เองจึงเป็นกำลังใหญ่ จะทำให้เกิดความสิ้นสุดแห่งทุกข์นี้ไปในขณะนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อท่านทั้งหลายได้เดินทางไปรุดงควิวะอยู่ในที่ไหนก็ดี เมื่ออารมณ์ของวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นในช่วงนั้น ให้หยุดพักเพื่อการเจริญในวิปัสสนาญาณ เมื่อทำกิจเสร็จแล้วจึงเดินทางต่อไป วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้น จะมีเหตุให้เกิดขึ้นต่างกัน บางท่านก็เห็นฟองน้ำ บางท่านก็เห็นพยับแดด บางท่านก็เห็นดอกบัว บางท่านก็เห็นคนแก่ คนเจ็บป่วย หรือคนตาย อุบายที่จะให้เกิดวิปัสสนาญาณนั้นมีมาก เหมือนกันบ้างไม่เหมือนกันบ้าง **ขึ้นอยู่กับบารมีที่บำเพ็ญมาไม่เหมือนกัน เมื่อนิสัยใครตรงกับอารมณ์ของวิปัสสนาญาณใด ก็จะเกิดความรู้สึกได้ว่า ปัญญาญาณเราเกิดขึ้นแล้ว จะรู้ชัดว่าปัญญาเราได้เกิดขึ้นแล้ว** จากนั้นไปปัญญาก็จะหมุนตัวเป็นอัตโนมัติ น้อมใจไปพิจารณาในเรื่องขันธห้า ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า รูปไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่รูป รูปไม่มีในตน ตนไม่มีในรูป เวทนาไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่เวทนา เวทนาไม่มีในตน ตนไม่มีในเวทนา สัญญาไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่สัญญา สัญญาไม่มีในตน ตนไม่มีในสัญญา สังขารไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่สังขาร สังขารไม่มีในตน ตนไม่มีในสังขาร วิญญาณไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่วิญญาณ วิญญาณไม่มีในตน ตนไม่มีในวิญญาณ

ขันธห้าเป็นเพียงสภาวะธรรมที่เป็นกลาง ไม่อยู่ในอำนาจกับสิ่งใด ๆ กิเลสที่มีความเห็นผิดคิดว่าขันธห้าเป็นตนต่างหาก จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่นอย่างจริงจังตลอดมา กิเลสจึงพาให้ใจเกิดความเห็นผิดจึงได้เกิดความทุกข์ จึงใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เห็นตามความเป็นจริงนั้นทั้งหมด เรื่องความเป็นมาในขันธห้าในชาติอดีต ความเป็นอยู่ในขันธห้าชาติปัจจุบัน และความเป็นไปในขันธห้าชาติอนาคต ให้รู้จักเหตุและปัจจัยที่ขันธห้าตัวหมุนเวียนไปมาในภพทั้งสาม นั่นคือ ตัณหา เป็นต้นเหตุ ทำให้กิเลสน้อยใหญ่ได้เป็นไปในความรักความชอบ คำว่าตัณหา ทุกคนได้อ่านรู้ในตำรามาแล้ว ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่ทำให้ใจมีความรู้สึกอะไร เมื่อวิปัสสนาญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ตัณหา ไม่ใช่เรื่องธรรมดา เพราะเป็นกำลังใหญ่ที่พาให้ใจหมุนตามวิฏสงสาร หมุนไปในอบายภูมิ หมุนมาเป็นมนุษย์ หมุนไปสวรรค์ หมุนไปพรหมโลก หมุนเวียนไปตามตัณหาไม่มีที่จบสิ้น **ตัวตัณหาตัวเอง จึงเป็นเหตุให้ได้ทำกรรมต่าง ๆ กรรมดีบ้างไม่ดีบ้าง บาปบ้าง บุญบ้าง เหตุเกิดจากตัณหาทั้งนั้น**

แม้พระบรมจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ในบุญบารมี ก็ยังตกอยู่ในอำนาจของตัณหาเช่นกัน จะมีบุญมากบุญน้อยบาปมากบาปน้อยไม่สำคัญ ตัณหาจะเป็นกงจักรใหญ่พาให้หมุนไปในภพทั้งสามนี้ทั้งนั้น หรือผู้ทำสมาธิความสงบบำเพ็ญอยู่ในฌาน เมื่อตายก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก หากฉานเสื่อมก็ได้ลงมาเกิดในภพอื่นต่อไป เว้นเสียแต่พรหมของพระอนาคามีเท่านั้น การเจริญใน

วิปัสสนา เหมือนกับตัดกิ่งก้านสาขาและลำต้นทิ้งไป หรือเหมือนตัดเล้าเครือตูดหมู (ต้นกระพังโหม) ทิ้งไปเท่านั้น การเจริญในวิปัสสนาญาณ เหมือนกับขุดรากถอนโคนเง่าหัวทิ้งไปให้สิ้นซาก เป็นวิธีทำลายเหตุในการเกิดของภพทั้งสามให้หมดสภาพไป วิปัสสนาญาณได้เกิดขึ้นแล้วเมื่อไร ผู้นั้นจะได้บรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งในไม่ช้า นี้ จะได้บรรลุธรรมขั้นไหนจะขึ้นอยู่กับบารมีของท่านผู้นั้นในช่วงวิปัสสนาญาณได้เกิดขึ้นนี้ ความรู้เห็นในสังขารมรรคในสามภพที่จะเกิดความแสบคาย และหายสงสัยไปเสียทั้งหมด ความยึดมั่นถือมั่นเป็นความหลงผิดในสิ่งใด จะหลุดถอนออกจากใจทั้งสิ้น เชื้อของภพชาติใด ๆ ที่จะทำให้เกิดอีกต่อไป วิปัสสนาญาณจะประหารให้หมดไปในขณะนี้ แม้แต่บุญกุศลบารมีที่เป็นกำลังที่สำคัญ เป็นตัวสนับสนุนให้การปฏิบัติมาถึงจุดนี้เพียงเป็นกำลังส่งให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์เท่านั้น จะติดตามต่อไปไม่ได้เลย การเป็นไปในลักษณะนี้จึงเรียกว่า นิโรธ ความรู้แจ้งในสามภพไม่มีอะไรปิดบังนั่นเอง

นิโรธ ความดับทุกข์ ก็คือดับต้นเหตุที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ภายในใจ ถ้าดับได้จริงก็ไม่จำเป็นต้องไปเล่าให้ใคร ๆ ได้รับความรู้ และไม่จำเป็นต้องไปรับคำพยากรณ์จากใคร ๆ จะเป็นในสมัยครั้งพุทธกาลหรือยุคปัจจุบัน ความเป็นพระอรหันต์ไม่ขึ้นอยู่กับกาลสมัย เหมือนกับน้ำตาลจะมีรสหวานอยู่ในตัวมันเอง ในสมัยครั้งพุทธกาลและยุคปัจจุบัน รสชาติของน้ำตาลก็มีรสหวานเหมือนกันไม่มีการเปลี่ยนแปลง นี้ฉันใด พระอรหันต์ในครั้งพุทธกาลกับพระอรหันต์ในยุคปัจจุบัน ก็ละกิเลสตัณหา

ให้หมดไปจากใจได้เท่ากัน นิพพานความดับอันสนิทของเชื้อของกิเลสตัณหาก็คับได้เหมือนกัน ส่วนพระอรหันต์ในยุคนี้ ไม่มีเปอร์เซ็นต์ที่จะนับได้ เพราะมีน้อยไป อีกประการหนึ่ง สังคมส่วนใหญ่ได้ปฏิเสธไปแล้วว่า ในยุคนี้หมดยุคสมัยของพระอรหันต์ไปแล้ว ในเมื่อสังคมลงมติกันอย่างนี้ ถึงจะมีพระอรหันต์อยู่ สังคมส่วนใหญ่ก็ไม่เชื่อว่ามีอยู่แน่นอน ฉะนั้น นิโรธความดับทุกข์ เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยที่คนธรรมดาจะรู้ตามได้ ถึงจะวิจัยวิเคราะห์วิจารณ์อย่างไรก็ไม่รู้จริงอยู่นั่นเอง หรือผู้มีนิโรธดับทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถามกันในเรื่องนี้ เพราะเป็นปัจเจกตั้ง รู้ได้เฉพาะตัว จะนำมาบรรยายให้ผู้อื่นรู้ตามไม่ได้เลย ในทางที่ดีให้ปฏิบัติเข้าถึงจุดที่ดับทุกข์ได้ก่อน จึงจะให้คำตอบแก่ตัวเองได้ ไม่เป็นสิ่งที่ลึกลับสลับซับซ้อนอะไร ธรรมใดที่เหลือวิสัยแก่กุลบุตรปฏิบัติตามและรู้เห็นไม่ได้ ธรรมนั้นพระพุทธเจ้าไม่ทรงเอามาตรัสไว้ ธรรมใดที่กุลบุตรปฏิบัติแล้วรู้เห็นตามได้ ธรรมนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้นำมาตรัสสอนให้ผู้ปฏิบัติได้รู้จริงเห็นจริงต่อไป

นิโรธความดับทุกข์ จะเริ่มการดับจากวิญญานการรับรู้เป็นจุดแรก วิญญานดับเพียงอย่างเดียวเท่านั้น รูปขันธ์นามขันธ์ก็ดับไปด้วยกัน ไม่มีขันธ์ใดสัมผัสรับรู้ในสิ่งใดได้เลย วิญญานดับจากการรู้ในเวทนา วิญญานดับจากการรับรู้ในอารมณ์แห่งความสุข วิญญานดับจากการรับรู้อารมณ์แห่งความทุกข์ วิญญานดับจากการรับรู้อารมณ์ที่ไม่สุขไม่ทุกข์ เรียกว่า ดับในเวทนา วิญญานดับจากสัญญา

ไม่มีการรับรู้ในความจำ ในรูปขันธ์นามขันธ์แต่อย่างใด แม้แต่อายตนะภายนอก มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่มาสัมผัส ก็ไม่มีวิญญาณการรับรู้ในความจำแต่อย่างใด วิญญาณดับจากสังขาร ไม่มีการรับรู้ในความคิดปรุงแต่งในเรื่องอะไร เพราะวิญญาณได้ดับจากสังขารไปแล้ว จะคิดปรุงแต่งในสมมติอะไรไม่ได้เลย เรียกว่าดับในสังขาร วิญญาณดับจากการรับรู้ในรูปขันธ์ ก็เป็นในลักษณะอย่างเดียวกัน วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางตา ถึงจะมีตาก็ไม่รับรู้ในรูปอะไรได้ วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางหู ถึงจะมีหูก็ไม่รับรู้ในเสียงอะไรได้ วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางจมูก ถึงจะมีจมูกก็ไม่รับรู้ในกลิ่นที่หอมเหม็นอะไรได้ วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางลิ้น ถึงมีลิ้นก็ไม่รับรู้ในรสชาติของอาหารอะไรได้ จะไม่รู้จักรสคาวหวาน ไม่รู้จักรสเผ็ด เปรี้ยว เค็ม แต่อย่างใด วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางกาย ถึงจะมีรูปกายก็ไม่รับรู้ในการสัมผัสในสิ่งที่อ่อนแข็ง ไม่รับรู้ในการสัมผัสร้อนหนาวแต่อย่างไร ร่างกายอยู่ในอิริยาบถใดก็จะอยู่ในอิริยาบถนั้น แม้แต่เปลือกตาก็ไม่รับรู้ที่จะกะพริบอยู่นั่นเอง วิญญาณการรับรู้ได้ดับไปในทางใจ ถึงจะมีใจก็ไม่มีความรับรู้ในสิ่งใด ๆ รู้ก็สักว่ารู้เท่านั้น รู้ไม่มีความหมายในสิ่งใด ๆ และไม่มี ความหมายว่ารู้ อะไร จึงเรียกว่าขันธ์ห้าไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่ขันธ์ห้า ขันธ์ห้าไม่มีในตน ตนไม่มีในขันธ์ห้า ก็เป็นลักษณะอย่างนี้ กายก็สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา จิตก็สักว่าจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา ธรรมก็สักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา ก็เป็นในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน

เมื่อเกิดในอาการที่ดับไปในลักษณะนี้อยู่ได้ไม่นานนัก ก็จะคอยคลายจากการดับออกมา วิญญาณการรับรู้ก็จะเริ่มรู้ขึ้นมาได้ จากนั้น ก็จะอยู่ในความสงบที่แนบแน่นแน่วแน่อีกต่อไป จะอยู่ในความสงบนี้ไม่นาน ก็จะถอนตัวออกจากความสงบนี้ชนิดหนึ่ง จากนั้นก็จะเกิดเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างไม่เคยรู้มาก่อน เป็นความรู้ขึ้นมาว่าจะเกิดในโลกนี้ครั้งสุดท้าย นั้นเรียกว่า **อาสาชฌญาณ มีญาณรู้ว่า อาสวะจะสิ้นไปในขณะนี้เอง** จากนั้น ก็จะเกิดความกล้าหาญขึ้นมา ในความรู้สึกเหมือนจะกระที่บฏเขาให้เรียบร้อยไปในชั่วพริบตา เหมือนจะทำลายอะไรได้ทุกอย่างในโลกนี้ ในความรู้สึกเหมือนจะนั่งสมาธิในอิริยาบถเดียวนานเป็นชั่วโมงเหมือนจะได้นั่งหนึ่งนาที่ จะนั่งสมาธินานเป็นปีก็เหมือนจะได้นั่งหนึ่งชั่วโมง ความกล้าหาญนี้จะเกิดขึ้นที่ใจอย่างเต็มที่ **ในชั่วจรมกจิตเดียวก็รู้ในลักษณะหลุดพ้น** ดับเดียวในชั่วพริบตา ก็รู้ว่า **วิมุตตสมัม วิมุตตมิตติ ญาณ โหติ มีความหลุดพ้นแล้วในขณะใด ญาณก็รู้ว่าได้หลุดพ้นแล้วก็มีในขณะนั้น ชีณา ชาติ เป็นพระชีนาสพที่สมบูรณ์อย่างเต็มภูมิ** รู้ว่าชาติแห่งความเกิดอีกต่อไปได้สิ้นสุดลงแล้ว วุสิตํ พรหมจรรย์ พรหมจรรย์อันความบริสุทธิ์ในวิมุตตินิพพานได้อยู่จบแล้ว กตํ กรณียํ กิจอื่นที่จะให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้อีกไม่มี หมายความว่า กิจที่จะหาอุบายธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นอีกไม่มีนั่นเอง ในช่วงอาสาชฌญาณเกิดขึ้น รู้ว่าอาสวะจะสิ้นไป จะไม่มีวิธีในการภาวนาปฏิบัติอะไร ในขณะนั้นจะอยู่ในอิริยาบถไหนก็จะหลุดพ้นในอิริยาบถนั้น หรือผู้อยู่ในครึ่งนั่งครึ่งนอนเหมือน

พระอรหันต์ก็หลุดพ้นได้เลย ผู้ได้บรรลุธรรมในระดับนี้ จะรู้วันเดือนปีและเวลาได้อย่างชัดเจน เพียงแต่ว่าใครจะพูดหรือไม่พูดเท่านั้น ถึงจะมีตำราบอกว่าย่อมดยุคหมดสมัยของพระอรหันต์แล้วก็ตาม ตำราก็คือตำรา พระอรหันต์ก็คือพระอรหันต์ ความจริงก็คือความจริง ดังคำว่า อรหันตอสุญโลโก ตราบไดยังมีผู้ตั้งใจปฏิบัติให้เป็นไป พระธรรมวินัยอยู่ ในตรานั้นพระอรหันต์จะไม่ขาดจากโลกดังนี้

อัสวักขยญาณ จะเกิดขึ้นเฉพาะกับผู้บรรลุเป็นพรอหัตผลเท่านั้น อัสวักขยญาณที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้กิเลสตัณหาได้หมดไปแต่อย่างใด เพียงเป็นญาณที่รู้ว่าอัสวะจะสิ้นไปเท่านั้น ในตำราบอกว่าย่อมดยุคหมดสมัยของพระอรหันต์เป็นญาณที่ทำให้อัสวักขยญาณได้สิ้นไป ข้าพเจ้าก็จะยืนยันคำเดิมว่า อัสวักขยญาณ เพียงเป็นญาณที่รู้ว่าอัสวะจะสิ้นไปเท่านั้น ไม่มีวิธีการทำอะไรและปฏิบัติอะไร เพราะวิธีการปฏิบัตินั้นได้ผ่านขั้นตอนมาจากการเจริญในวิปัสสนาและปฏิบัติในวิปัสสนาญาณมาแล้ว จึงได้เกิดในลักษณะอาการดับดังที่ได้อธิบายมา ก็ยังไม่ใช่เป็นวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพียงเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติเท่านั้น แต่เป็นผลที่ยังไม่เปิดเผยอยู่ในขั้นอริยมรรคที่สมบูรณ์ เหมือนกับแกงอาหารที่สุกแล้ว ในหม้อนั้นมีเครื่องปรุงให้เกิดรสชาติที่อร่อยเป็นที่สุด ไม่มีความบกพร่องขาดเกินในรสชาติอะไร ไม่ต้องเพิ่มไม่ต้องลดในเครื่องปรุงอะไรอีกต่อไป ในขณะที่อาหารอยู่ในหม้อพร้อมแล้ว แต่ยังไม่ได้เปิดฝามือเอาอาหารออกมารับประทาน

เท่านั้น **นี่ฉันใด การรวมศูนย์ใหญ่ในการสรุปผลงานได้ข้อยุติในอริยมรรคนี้แล้ว พร้อมทั้งจะประกาศผลออกมาเป็นทางการเท่านั้น** การเปิดฝามือออกมาถือว่าอาหารสุกดีแล้ว และพร้อมที่จะรับประทานให้อิ่มได้ในขณะนี้ นี่ฉันใด อัสวักขยญาณเกิดขึ้นมีความรู้ว่า อัสวะจะสิ้นไปในขณะนี้ การรับประทานอิมจะรู้ในการอิมเพียงแป็บเดียว เหมือนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในขณะที่หลุดพ้นเพียงตบเดียวเท่านั้น ฉะนั้น อัสวักขยญาณเกิดขึ้นแล้ว ไม่ต้องทำอะไรและปฏิบัติอะไรให้อัสวะสิ้นไปแต่อย่างใด ไม่ต้องไปจัดหาทำอาหารใหม่มาเพิ่มเติมอีก เพียงคอยความอิมที่จะเกิดขึ้นในขณะนี้ นี่ฉันใด อัสวักขยญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะได้บรรลุพรอหัตผลก็เป็นในลักษณะฉันทัน

ผู้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว จะประกาศให้คนอื่นได้รับรู้หรือไม่ประกาศก็ไม่ทำให้ภูมิธรรมนั้นเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงแต่อย่างใด จะพูดให้คนอื่นรู้หรือไม่พูดก็มีความบริสุทธิ์เท่าเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงในภูมิธรรมนั้น ในสมัยครั้งพุทธกาลก็มีพระปิณฑิลภการทวาชชอบพูดให้พระองค์อื่นได้รู้ในการบรรลุธรรมของตัวเองอยู่เสมอ แม้พระพุทธเจ้าจะประทับในที่แห่งนั้นอยู่ก็ตาม ชอบพูดว่าท่านผู้ใดมีความสงสัยในหมวดธรรมอะไรให้ถามข้าพเจ้าได้ แต่ไม่ได้ประกาศให้ฆราวาสได้รู้ จนได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า เป็นผู้เลิศในการบรรลุสี่สีนานา นั่นเอง ถ้าผู้เกิดความเข้าใจผิดว่าตัวเองได้บรรลุมรรคผลนิพพานก็ไม่ถือว่าพูดอวดอุตริแต่อย่างใด ถ้าพูดไปด้วยความเจตนา ทั้งที่รู้ว่าไม่มีคุณ-

ธรรมอะไร นั้นเป็นอาบัติปาราชิก ขาดจากความเห็นพระในขณะนั้นทันที การดูพระผู้เป็นพระอรหันต์และการดูพระผู้ยังเป็นปุถุชนนั้นดูได้ยาก มีการเปรียบเทียบดังนี้ น้ำลึกเงาลึก และน้ำลึกเงาตื้น น้ำตื้นเงาลึก และน้ำตื้นเงาตื้น ดังที่จะอธิบายต่อไป

๑. น้ำลึก หมายถึง ใจที่มีคุณธรรม **เงาลึก** หมายถึงกิริยามรรยาทดี มีความสรววมกายวาจาที่เรียบร้อยเป็นที่ประทับใจแก่ผู้ได้พบเห็น เกิดความเคารพ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา

๒. น้ำตื้น หมายถึง ใจที่มีคุณธรรม **เงาตื้น** หมายถึงกิริยามรรยาทการแสดงออกไม่ดี ไม่มีการสรววมกายวาจา จะทำอะไรก็ทำก็พูดตามใจตัวเองจึงทำให้ผู้อื่นขาดความเคารพเชื่อถือ

๓. น้ำตื้น หมายถึง ใจยังไม่เกิดคุณธรรม **เงาลึก** หมายถึงผู้มีความสำรวมดี มีกิริยามรรยาทที่น่าเคารพเลื่อมใส ทำให้ผู้ได้พบเห็นเกิดความศรัทธาความเชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรม

๔. น้ำตื้น หมายถึง ใจไม่มีคุณธรรม **เงาตื้น** หมายถึง กิริยามรรยาทการแสดงออกไม่มีความสำรวม พูดทำในสิ่งใดไม่มีความระวัง แสดงความคะนองทางกายทางวาจาเป็นนิสัย

ถ้าเห็นพระน้ำลึกเงาลึก และเห็นพระน้ำตื้นเงาลึก อยู่ในแห่งเดียวกัน ความประพฤติกิริยามรรยาทการสรววมกายวาจาเรียบร้อยดีด้วยกัน ก็ยากที่

จะรู้ว่าองค์ใดเป็นปุถุชนและเป็นพระอรหันต์ จึงยากที่จะเดาถูก ถ้าเห็นพระองค์ที่น้ำลึกเงาตื้น และพระน้ำตื้นเงาตื้นอยู่ด้วยกัน การสรววมกายวาจาไม่เรียบร้อย ก็ไม่รู้ว่าองค์ไหนเป็นพระอริยเจ้าและพระปุถุชนเช่นกัน แม้แต่พระอรหันต์ด้วยกัน ก็ยากที่จะรู้กันได้ พระอรหันต์จะรู้กันได้มี ๒ อย่าง

๑. มีญาณหยั่งรู้ได้

๒. สนทนาธรรมกันจะมีจุดสำคัญที่จะรู้จัก ถ้าปุถุชนสนทนาธรรมกับพระอรหันต์ จะเอาจุดสำคัญอะไรมาเป็นตัววัดไม่ได้เลย เป็นเพียงคาดการณส์ุ่มเดาเอาตามความเข้าใจไปเท่านั้น ในยุคนี้จึงมีพระอรหันต์ที่เกิดจากลูกศิษย์พยากรณ์ให้มากมาย

บทส่งท้าย

หนังสือปัญญา ๓ ที่อธิบายมาแล้วนี้ เป็นหลักการศึกษาในภาคปฏิบัติให้เข้าใจในปัญญา ๓ เอาไว้จึงจะไม่เกิดความสับสน ผู้ปฏิบัติในยุคนี้มีความเข้าใจว่า ปัญญามีอย่างเดียว และยังเข้าใจว่าปัญญานี้จะต้องเกิดขึ้นจากความสงบของสมาธิ เมื่อครูสอนว่าปัญญาเกิดจากความสงบ ผู้ปฏิบัติก็เชื่อตามครูที่สอนตาม ๆ กันมา มีความเข้าใจว่า เมื่อปัญญาเกิดจากสมาธิความสงบแล้ว ก็จะละกิเลสตัณหาให้หมดไปจากใจ ก็จะได้เป็นพระอริยเจ้าขึ้นมาเอง เป็นวิธีที่เป็นไปไม่ได้ เพราะไม่เป็นไปตามคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าแต่อย่างใด และขัดต่อเหตุและผลที่จะเป็นไปในลักษณะนี้ เช่น งานทางโลกทุกประเภท จะทำให้

งานมีความสำเร็จได้ก็ต้องศึกษาให้รู้งาน และ ศึกษาให้รู้ในวิธีการทำงาน จึงจะทำงานได้ถูก และสำเร็จไปได้ งานในทางธรรมก็เช่นกัน การ ถวายทานให้แก่พระก็ต้องศึกษาในวิธีถวาย สิ่งใด ควรถวายหรือไม่ควรถวาย สิ่งใดควรถวายในกาล ไหน และไม่ควรถวายในกาลไหน ก็ต้องศึกษาให้ รู้ก่อนจึงถวายในภายหลัง จะรักษาศีลก็ต้อง ศึกษาในหมวดศีลนั้น ๆ ให้เข้าใจ ศีลแต่ละข้อมี วิธีการรักษาต่างกันอย่างไร เมื่อรักษาถูกวิธีการ รักษาในศีลข้อนั้น ๆ ศีลก็จะไม่ขาด ไม่เศร้าหมอง จะมีความบริสุทธิ์ในศีลได้ จะทำสมาธิก็ต้อง ศึกษาในสมาธิแต่ละอย่าง มีวิธีการทำอย่างไร โมหสมาธิเป็นอย่างไร มิจฉาสมาธิเป็นอย่างไร สัมมาสมาธิเป็นอย่างไร สมาธิความตั้งใจมั่นเป็น อย่งไร สมาธิความสงบเป็นอย่างไร ความเป็น ของรูปฌาน อรูปฌาน เป็นอย่างไร วิปัสสนูป กิเลส ๑๐ อย่างเป็นอย่างไร ต้องศึกษาให้เข้าใจ แต่ละวิธีให้รู้ว่าสมาธิที่ถูกเป็นอย่างไร สมาธิที่ผิด เป็นอย่างไร เมื่อทำสมาธิจึงจะทำได้ถูกตามวิธี นั้น ๆ ศึกษาในตัวเองว่า เรามีนิสัยเป็นอย่างไร เป็นนิสัยเจโตวิมุตติ หรือเป็นนิสัยปัญญาวิมุตติ ผู้มี นิสัยเจโตวิมุตติจะทำสมาธิความสงบได้ง่าย และ ชอบอยู่ในความสงบนั้น ผู้มีนิสัยเป็น ปัญญาวิ มุตติ จะทำให้จิตมีความสงบในสมาธิไม่ได้เลย นิกคำบาริกรรมทำให้จิตเป็นเพียงสมาธิความ ตั้งใจมั่นได้เท่านั้น เมื่อถึงจุดนี้ จะมีความคิด ต่าง ๆ เกิดขึ้น จะดึงเข้ามานิกคำบาริกรรม อิกก็ได้ทำแบบเดียว ก็จะมีความคิดเกิดขึ้น มาอีก จะทำสมาธิความสงบไม่ได้เลย ถ้า เป็นในลักษณะอย่างนี้ ก็ให้หยุดคำบาริกรรม หยุดการทำสมาธิเสีย ให้น้อมใจไปพิจารณา

ในทางปัญญาต่อไปได้เลย ถ้าไม่เคยฝึก ปัญญามาก่อน ก็จะเกิดความฟุ้งซ่านเกิดขึ้น วิธีการฝึกปัญญาได้อธิบายได้ในหนังสือเล่มนี้ แล้ว

การศึกษาในวิธีการฝึกปัญญา ศึกษาวิธีการเจริญ วิปัสสนา ศึกษาวิธีการเจริญในวิปัสสนาญาณ ปัญญาใน ๓ วิธีนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกันอย่างไร จะได้ว่าใน ขั้นตอนในการเจริญในปัญญาระดับนั้นได้อย่างไร ถูกต้อง จะไม่เกิดความสับสนในขั้นตอนของ ปัญญาในระดับนั้น ๆ ปัญญาขั้นต่ำจะเป็นฐาน ให้แก่ปัญญาในระดับชั้นกลาง ปัญญาในระดับ กลางจะเป็นฐานให้ แก่ปัญญาในระดับชั้น ละเอียด จึงเรียกว่าปัญญาเกิดขึ้นจากปัญญา เอง วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นจากปัญญาใน วิปัสสนา ปัญญาในวิปัสสนาเกิดขึ้นจาก ปัญญา ในสัมมาทิฐิความเห็นชอบ ปัญญาความเห็น ชอบ เกิดขึ้นจากสุตมยปัญญา คือปัญญาในภาค การศึกษา ฉะนั้น ปัญญาจะต้องเกิดขึ้นจาก ปัญญาเอง ไม่ได้เกิดขึ้นจากทำสมาธิความ สงบแต่อย่างใด หลักการทำสมาธิเป็นวิธีพัก ใจให้อยู่ในปัจจุบัน เมื่อใจได้พักอยู่ใน ปัจจุบันแล้วก็จะเกิดมีกำลัง เมื่อใจมีกำลังก็ จะนำไปเป็นหลักเสริมให้แก่ปัญญา เมื่อ ปัญญามีสมาธิเป็นตัวหนุน การใช้ปัญญาคิด พิจารณาในสังขธรรมใด ก็จะเกิดความรู้เห็น ในสังขธรรมนั้นได้อย่างชัดเจน ในเมื่อมีความ ตั้งใจใช้ปัญญาพิจารณาในสังขธรรมอยู่ ก็จะเป็น ตัวฐให้สมาธิมีความมั่นคงต่อไป ในลักษณะนี้จึง เรียกว่าสมาธิหนุนปัญญา หรือปัญญาหนุนสมาธิ

ไปในตัว สมานที่หนุณปัญญาให้พิจารณาในสัง
 ธรรมนี้จะเป็นเพียงสมาธิความตั้งใจมั่นเท่านั้น
 หรือเรียกว่า ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ การทำ
 สมาธิความสงบ จะนำมาประกอบใช้กับปัญญา
 พิจารณาอะไรไม่ได้เลย จะมีความแน่วแน่อยู่ใน
 ความสงบนั้นต่อไป จากนั้นก็จะถอนออกมาอยู่
 ในความตั้งใจมั่นในอุปจารสมาธินี้ก่อน จึงจะ
 น้อมไปพิจารณาในทางปัญญาต่อไปได้ มิใช่ว่า
 จิตเป็นสมาธิความสงบแล้วจะเกิดปัญญาขึ้นตาม
 ความเข้าใจ หรือสมาธิความสงบก็ใช้กับปัญญา
 ไม่ได้อยู่นั่นเอง ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติต้องศึกษาในวิธี
 การทำสมาธิและวิธีการใช้ปัญญา ทั้งสองวิธีนี้มี
 อุดมการณ์ปฏิบัติให้อยู่ในจุดเดียวกันได้อย่างไร
 ต้องศึกษาให้เข้าใจ ไม่เช่นนั้นจะเกิดความสับสน
 จับต้นชนปลายทำอะไรมิถูก จะเกิดความท้อ
 ถอยหมดกำลังใจได้

ข้าพเจ้าเองผู้ให้ความเข้าใจในเหตุผลดังที่อธิบาย
 มาใน เรื่องปัญญา ๓ เริ่มจาก สุตมยปัญญา จิน
 ตามยปัญญา ภวานามยปัญญา ปัญญาทั้งสาม
 นี้มีฐานเชื่อมโยงต่อกันอย่างไร เรื่องสัมมาสมาธิ
 มิจฉาสมาธิ มีฐานให้เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ก็ได้
 อธิบายไว้ในหนังสือเล่มนี้ สมาธิความตั้งใจมั่น
 กับสัมมาทิฐิ ปัญญาความเห็นชอบ มีฐานเชื่อม
 โยงเกิดขึ้นอย่างไร ต้องศึกษาให้เข้าใจ เมื่อนำไป
 ปฏิบัติก็จะเกิดความถูกต้องต่อไป เฉพาะเรื่อง
 นิสังขของตัวก็ต้องศึกษาให้เข้าใจเช่นกัน เพื่อ
 จะได้ปรับตัวเองเข้าในหมวดธรรมนั้น ๆ ได้อย่าง
 ถูกต้อง ผู้ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์มีอยู่ ๒
 กลุ่ม

๑. กลุ่มปัญญาวิมุตติ

๒. กลุ่มเจโตวิมุตติ

ทั้งสองกลุ่มนี้ มีอุมายการปฏิบัติแตกต่างกันอย่าง
 ไร ท่านเหล่านั้นจึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้
 เราเองมีนิสัยเป็นปัญญาวิมุตติ หรือเรามีนิสัยเป็น
 เจโตวิมุตติ ต้องศึกษาในนิสัยของตัวเอง เมื่อรู้ว่า
 เรามีนิสัยเป็นปัญญาวิมุตติ เราก็ต้องให้อุดมการณ์
 การปฏิบัติแบบปัญญาวิมุตติ เรามีนิสัยเป็น
 ปัญญาวิมุตติ แต่ไปปฏิบัติในอุมายวิธีของพวกเขา
 เจโตวิมุตติ จะไม่ทำให้เกิดความรู้แจ้งในมรรคผล
 นิพพานแต่อย่างใด หรือผู้มีนิสัยเป็นเจโตวิมุตติ
 จะมาปฏิบัติในวิธีของพวกเขาที่มีนิสัยปัญญาวิมุตติ ก็
 จะทำไม่ได้อยู่นั่นเอง ฉะนั้น ปัญญาในภาคการ
 ศึกษา **ถึงจะไม่ทำสมาธิให้จิตมีความสงบก็
 ใช้ปัญญาศึกษาในธรรมได้ อย่าผูกขาดว่า
 ปัญญาจะต้องเกิดจากสมาธิความสงบเพียง
 อย่างเดียว** ปัญญาในภาคปฏิบัติที่เรียกว่าการ
 เจริญวิปัสสนา ก็ควรศึกษาให้เข้าใจเช่นกัน ไม่
 เช่นนั้น จะสมมติเรียกไม่ถูกในความหมาย เช่น
 ทำสมาธิให้จิตมีความสงบอยู่ในรูปแบบของ
 สมณะ ไปเรียกว่าเจริญวิปัสสนา ในลักษณะ
 อย่างนี้เรียกว่าผู้มีการศึกษาน้อย หรือครูผู้สอน
 เรียกอย่างนี้ ก็เชื่อว่ามีมีการศึกษาน้อยเช่นกัน

ฉะนั้น การปฏิบัติต้องตีความหมายในปริยัติให้ถูก
 เมื่อนำไปปฏิบัติก็จะถูกต้องตรงต่อการปฏิบัติ
 และตรงต่อปฏิเวทที่ผู้ปฏิบัติควรได้ควรถึง การ
 ปฏิบัติจะรู้เห็นธรรมในระดับสูงเป็นปฏิเวทได้
 ต้องให้เป็นไปในหลักสัมมาทิฐิ ปัญญาความ

เห็นชอบเป็นจุดเริ่มต้นเท่านั้น จึงเป็นเส้นทางที่จะเข้าสู่กระแสธรรมโดยตรง มิใช่ว่าปฏิบัติเพื่อหวังผลประโยชน์ในอามิสใด ๆ มิใช่ปฏิบัติเพื่ออวดอ้างว่าตัวเองเป็นผู้เลิศเหนือใคร ๆ มองไปที่ไหนเห็นแต่ความเลวร้ายของผู้อื่นไปเสียทั้งหมด กลุ่มของตัวเองจะโดดเด่นด้วยคุณธรรมแต่ฝ่ายเดียว การปฏิบัติเป็นอุบายละถอนทิฐิมานะอัตตาของตัวเองให้หมดไปจากใจ มิใช่ว่าปฏิบัติเพื่อเสริมกิเลสตัณหาเสริมอัตตาท้าวร้าวให้แก่คนอื่น พระธรรมเมื่ออยู่กับใจของท่านผู้ใดมีแต่ความอบอุ่นร่มเย็น การแสดงออกมาทางกายวาจาจะทำให้คนอื่นมีความร่มเย็นไปด้วย เฉพาะผู้นำของหมู่คณะต้องฝึกตัวเองให้ดี เพื่อเป็นเนติแบบฉบับให้แก่ผู้อื่น ถ้าผู้นำมีนิสัยก้าวร้าว ลูกศิษย์ก็พลอยมีนิสัยก้าวร้าวไปด้วย ดังคำว่าคุณคนเช่นไรนิสัยและใจก็ยอมเป็นไปตามนั้น เพราะใจไม่มีสติปัญญาพอจึงเกิดความเอนเอียงไปโดยไม่รู้ตัว นี่ฉันใด ใจเมื่อได้มัวจมในหมู่กิเลสตัณหาก็คงนั้น ความคิดความเห็นและความเข้าใจจะเป็นไปตามกิเลสตัณหาจนลืมนตัว ถ้าสติปัญญาไม่มีความฉลาดรอบรู้ในสังขารธรรมใจก็จะจมดิ่งอยู่กับโลกนี้ต่อไปชั่วนิรันดร์

ฉะนั้น อุบายการปฏิบัติที่อธิบายมานี้ มีผลรองรับในจุดเริ่มต้น จนถึงที่สุดแห่งวิมุตตินิพพาน จึงได้เรียบเรียงให้ท่านทั้งหลายได้รู้วิธีปฏิบัติ รูปแบบอื่นที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน ก็ให้เป็นวิธีปฏิบัติของท่านเหล่านั้นไป ข้าพเจ้าจะให้อุบายในวิธีปฏิบัติเริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ ปัญญาความเห็นชอบ สัมมาสังกัปป การดำริพิจารณาด้วย

ปัญญาให้ถูกต้องชอบธรรมนี้ เป็นจุดเริ่มต้นต่อไป เพราะเป็นหลักใหญ่ให้แก่การปฏิบัติในหมวดธรรมทั้งหลาย **อุบายการรักษาศีล อุบายการทำสมาธิทุกประเภทย่อมมารวมอยู่ในปัญญาความเห็นชอบนี้ทั้งนั้น** การปฏิบัติในยุคนี้จะมี ความสับสนแก่ผู้กำลังศึกษาอยู่ไม่น้อย เพราะวิธีการปฏิบัติในยุคนี้แต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน จึงเกิดความไม่แน่ใจ จึงเกิดความสงสัยไปว่าวิธีไหนผิดวิธีไหนถูก **แต่ไม่เป็นอุปสรรคแก่ผู้มีสติปัญญาดี ท่านเหล่านี้จะมีเหตุผลเป็นของตัวเอง สามารถแยกแยะในอุบายการปฏิบัติได้** ถ้าได้อ่านประวัติของพระอรหันต์ในสมัยครั้งพุทธกาล จะรู้ได้ทันทีว่าท่านเหล่านั้นเริ่มต้นการปฏิบัติอย่างไร จะได้เทียบเคียงในการปฏิบัติในสมัยนี้ จะตัดสินใจได้ทันทีว่า การปฏิบัติถูกทำอย่างนี้ การปฏิบัติผิดเป็นอย่างนี้ ส่วนมากผู้ปฏิบัติจะเชื่อฟัง ถ้าหากพระท่านตีความหมายในธรรมมาผิดทำก็ต้องสอนเราผิด เราก็ได้อุบายการปฏิบัติผิดไปด้วย ถ้าพระท่านศึกษามาดี มีเหตุผลเป็นไปในสัมมาทิฐิ ปัญญาความเห็นชอบ เราก็จะได้รับข้อมูลที่ถูกต้องชอบธรรมก็คือว่า ไซ้คดีไป การปฏิบัติของเราจะก้าวหน้าตรงต่อมรรคผลนิพพาน

เมื่อท่านได้อ่านหนังสือ ปัญญา ๓ ขอให้ท่านได้เรียบเรียงในอุบายวิธีในจุดเริ่มต้นเรื่อง สุตมยปัญญา ศึกษาในปริยัติให้เข้าใจ ปัญญาในระดับนี้ก็ต้องศึกษาในภาวนาปริยัติ เพื่อโยงต่อกันกับจิตตามยปัญญา ให้เป็นปัญญาในภาคปฏิบัติที่เรียกว่า การเจริญในวิปัสสนา เมื่อปฏิบัติใน

ระดับขั้นการเจริญในวิปัสสนา มีความรู้เห็นเป็น
มรรคญาณเกิดขึ้น จะมีความแยกคายหายสงสัย
ในสังขารมอย่างหยาบและสังขารมอย่างกลาง
จะเป็นเหตุปัจจัยเชื่อมโยงให้เกิดปัญญาในระดับ
สูง เรียกว่า ภาวนามยปัญญา มีคำเรียกศัพท์
หนึ่งว่า วิปัสสนาญาณ นั่นเอง **วิปัสสนาญาณนี้**
เมื่อเกิดขึ้นกับท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นจะได้บรรลุ
ธรรมเป็นพระอริยเจ้าขั้นใดขั้นหนึ่งในขณะ
นั้น เพราะวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นเพื่อประหาร
กิเลสโดยเฉพาะ จะประหารกิเลสได้ใน
ระดับไหน จึงขึ้นอยู่กับบารมีของแต่ละบุคคล
วิปัสสนาญาณนี้เองที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายมีความ
ต้องการให้เกิดขึ้น แต่ไปฝึกวิธีให้วิปัสสนาญาณ
เกิดขึ้นผิดแนวทาง ผู้มีความเข้าใจว่าปัญญา
ญาณ จะต้องเกิดขึ้นจากความสงบของสมาธิ
เมื่อเกิดความเข้าใจอย่างนี้ เหมือนกับว่าสมาธิ
ความสงบเป็นตัวผลิตให้ปัญญาญาณเกิดขึ้นใหม่
ใหม่ ถ้าอย่างนั้น เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงฝึกทำ
สมาธิอยู่กับดาบสทั้งสองนานถึงห้าปีกว่า ทำ
สมาธิมีความสงบอย่างเต็มที่ ทำไมปัญญาญาณ
ของพระองค์จึงไม่เกิดขึ้นเล่า แมื่อดาบสทั้งสองก็
ไม่มีปัญญาเกิดขึ้นเช่นกัน ฉะนั้น ขอให้ผู้สอน
และผู้ปฏิบัติได้ทบทวนความเห็นอย่างนี้เสียใหม่
เพื่อให้เกิดความเข้าใจเป็นไปในหลักเดิมที่พระ
พุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว **ให้สังเกตดูได้ในมรรค**
๘ ทำไมพระพุทธเจ้าทรงวาง สัมมาทิฏฐิ
ปัญญาความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ใช้
ปัญญาดำริพิจารณาให้ถูกต้องตามหลักความ
เป็นจริง สังเกตดูเพียงเท่านั้นก็จะหายความสงสัย
หายความสับสนในการปฏิบัติได้ทันที

ขอให้ทุกท่านจงมีความสุขความเจริญในธรรมยิ่ง
ๆ ขึ้นไป ขอให้ทุกท่านได้ฝึกสติปัญญาของตัวเอง
ให้มีความฉลาดรอบรู้ ฝึกตัวเองให้เป็นผู้มีเหตุ
และผล ฝึกตัวเองให้มีความฉลาดเฉียบแหลม
เพื่อเป็นเครื่องมือแก้ปัญหามาให้หมดไปจากใจ จะ
ไม่มีภาวะผูกพันกับสิ่งใด ๆ นั่นแล เรียกว่าผู้
ปฏิบัติใกล้พระนิพพาน

พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา

